

अध्याय एक

शोधपरिचय

१.१ पृष्ठभूमि

भाषा विचार विनिमयको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण र प्रभावकारी माध्यम हो । भाषाको जीवन्त रूप उच्चार्य भाषिक अभिव्यक्तिहरूमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । भाषा ध्वन्यात्मक वाक् प्रतीकको समूह भएकाले यसको आधारभूत सम्बन्ध उच्चारण अवयव र मौखिक रूपसँग रहेको हुन्छ । भाषा सामाजिक र अपरिहार्य वस्तु हो । मानवीय अनुभव, अनुभूति, अन्तरसोचाइ र मूल्य मान्यता आदि अभिव्यक्त गर्नको लागि भाषाको प्रयोग गरिन्छ । भाषाको जीवन्त स्वरूप उच्चार्य भाषामा निहित रहने भएकाले शुद्ध र स्पष्ट भाषिक उच्चारण व्यवस्थामा समान धारणा र प्रयोगगत एकरूपता ल्याउन उच्चारण व्यवस्था र त्यसमा देखिन सक्ने सम्भाव्य त्रुटिहरूको अध्ययन आवश्यक देखिन्छ । नेपाल बहुजातिय, बहुभाषिक र बहुसांस्कृतिक विशेषता बोकेको मुलुक हो । २०६८ सालको राष्ट्रिय जनगणनाअनुसार १२५ भाषा नेपालमा बोलिन्छन् तर मातृभाषाका रूपमा नेपाली भाषा नै बहुसङ्ख्यक नेपालीहरूले बोल्ने गर्दछन् ।

नेपालका विभिन्न राष्ट्रिय भाषाहरूमध्ये प्रमुख राष्ट्रिय भाषा तामाङ भाषा पनि एक हो । भोटवर्मेली परिवारमध्येको सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषा तामाङ पनि एक हो । तामाङ जातिको मुख्य बासस्थान उच्च हिमाली महाभारत पहाड तथा चुरे र भित्री तराईसम्म रहेको पाइन्छ । तामाङ जाति काठमाडौँलाई आदिभूमि मान्दछन् । काठमाडौँ उपत्यकालाई केन्द्रविन्दु बनाएर परिवारका जिल्लाहरूमा यस जातिको सर्वाधिक जनघनत्व रहेको छ । वि.स. २०५८ सालको जनगणना अनुसार नेपालमा तामाङ भाषा बोल्नेहरूको सङ्ख्या ११,७९,१४५ अर्थात् कूल जनसङ्ख्याको ५.१९% रहेको देखिन्छ । तामाङ जातिको सङ्ख्यात्मक हिसाबले मकवानपुर र भाषिक बाहुल्यका दृष्टिकोणले रसुवा जिल्ला रहेको छ । धादिङ, रसुवा, नुवाकोट, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, सिन्धुली, रामेछाप, मकवानपुर आदि जिल्लाहरूमा तामाङ जातिको घनत्व अत्यधिक छ । यी जिल्लाहरू बाहेक नेपालभरि नै यी जाति छरिएर रहेको पाइन्छ भने नेपाल बाहिर भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ, बर्मा आदि ठाउँहरूमा पनि बसोबास गर्दै आएको पाइन्छ ।

मानिस स्वभावैले विवेकशील जिज्ञासु प्राणी हो । त्यसैले आफ्ना जिज्ञासा मेटाउन निरन्तर अध्ययन र खोज अनुसन्धान कार्य गरिरहन्छ । मानिसले गर्ने खोजका विभिन्न क्षेत्रमध्ये भाषा पनि एक हो । भाषा सिक्न सिकारुले के कस्ता त्रुटि गर्छन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । विद्यार्थीहरूले भाषा सिकाइका क्रममा वर्णविन्यासगत, सिकाइ प्रक्रियागत, व्याकरणिक, अर्थगत त्रुटिहरू जस्तै उच्चारणगत त्रुटि पनि एक हो । दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक प्रक्रिया हो । तामाड भाषी विद्यार्थीहरूले आफ्नै मातृभाषाको उच्चारणमा अभ्यस्त भइरहेका कारण दोस्रो भाषाको उच्चारणमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् ।

वक्ताको उच्चारणलाई शुद्ध र स्पष्ट बनाउन गरिने सचेत र योजनाबद्ध प्रयास नै उच्चारण हो । उच्चारण भाषाका चार सिपहरूमध्ये बोलाइ सिपसँग सम्बन्धित सिप हो । त्यसैले ध्वन्यात्मक उच्चारण सही र शुद्ध बनाउन उच्चारणको आवश्यकता पर्दछ । दोस्रो भाषा सिक्दा त्रुटि हुनु स्वभाविक प्रक्रिया हो । कुनै पनि ज्ञान लिँदा विना त्रुटि ज्ञान आर्जन हुँदैन । यसकारण नेपाली भाषालाई शुद्ध स्तरीय र त्रुटिरहित बनाउन भाषा शिक्षण आवश्यक नै देखिन्छ । नेपालको वर्तमान अवस्थामा शिक्षाको माध्यम भाषाको रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग भइरहेको छ । त्यसैले तामाड समुदायका बालाबालिकाहरू विद्यालय प्रवेश गर्दा घरको वातावरण भन्दा भिन्न भाषिक वातावरण पाउने हुनाले भाषा सिकाइमा विषयवस्तुको ज्ञानभन्दा भाषा सिकाइ अझ जटिल भएको महसुस हुने गर्दछ । त्यसैले तामाडभाषी विद्यार्थीले यही भाषिक भिन्नताका कारणले आफ्नो मातृभाषाको प्रभावमा परी नेपाली भाषाको उच्चारणलाई पनि आफ्नै भाषाको जस्तै गरी प्रयोग गर्न सक्ने भएकाले तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

उच्चारणमा त्रुटि हुनका कारणहरूमा विद्यार्थीहरूको पारिवारिक अवस्था, स्थानीयताको प्रभाव, मातृभाषाको प्रभाव, विद्यार्थीको शारीरिक, मानसिक स्थिति, भाषिकागत प्रभाव, उमेर, रुचि आदि कुराहरूले गर्दा त्रुटि गरेको पाइन्छ । यी समस्याहरूलाई मूल आधार बनाएर कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? उक्त त्रुटिहरू के कारणले हुन्छ ? उक्त त्रुटि निराकरण के कसरी गर्न सकिन्छ ? आदि कुराको अध्ययन यस शोधकार्य गरिएको छ ।

१.२ समस्याकथन

बालकले भाषा सिक्ने क्रममा प्रयत्न र मूलअनुसार सिक्दै र परिष्कृत पाउँ जान्छ र फलस्वरूप उसले भाषा सिक्दछ । जुनसुकै भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि हुनु स्वाभाविक प्रक्रिया हो । त्रुटिले भाषा सिकाइको क्रमलाई निरन्तर प्रयत्नशील गराउँछ । त्रुटि विना भाषा सिकाइ सहज हुँदैन । त्यसकारण त्रुटिले नै भाषा सिकाइका असल मार्ग देखाउँछ । पहिलो र दोस्रो भाषा सिक्किरहेका विद्यार्थीहरूले प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । त्रुटि गर्ने प्रत्यक्ष प्रभाव मातृभाषा नै हो ।

नेपाल बहुजातिय, बहुभाषी, बहुसांस्कृतिक, बहुवर्गीय राष्ट्र हो । नेपालमा बसोबास गर्ने प्रायःजसो जाति र सम्प्रदाय अनुसार आ-आफ्नो भाषा बोल्ने गर्दछन् तर बहुसङ्ख्यक नेपालीहरूको मातृभाषाको रूपमा, कामकाजको रूपमा, शिक्षाको माध्यमको रूपमा, साभ्ना र सम्पर्क भाषाको रूपमा बोलिने भाषा राष्ट्रभाषा हो । यस अध्ययनबाट नेपाली भाषाको प्रयोगमा शुद्धता स्तरीयता र मानक बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा विभिन्न क्षेत्रमा साथै उच्चारणमा प्रशस्त गल्ती गर्दछन् । यी गल्तीहरूलाई नै नेपाली भाषा शिक्षणका क्रममा गम्भीर समस्याका रूपमा राख्न सकिन्छ ।

यसरी मातृभाषाको सिकाइका अनियन्त्रित वातावरण, निरन्तर पृष्ठपोषण र घर परिवारको वातावरणमा अभ्यस्त भइसकेका विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा निकै कठिन हुन्छ । उनीहरू कतिपय ध्वनि र वर्ण उच्चारण गर्न नसक्ने हुन्छन् । मातृभाषाको पृष्ठभूमि, भाषिक वातावरण, भाषा भाषिकागत प्रभाव आदि कुरा विद्यार्थीहरूमा शारीरिक मानसिक पक्ष उमेर, रुचि, उत्प्रेरणा जस्ता विविध कारणले उच्चारणमा अझ बढी त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । त्यसैले शिक्षण प्रक्रियाको माध्यमबाट त्रुटि र त्रुटि हुनका कारण त्रुटि निराकरण गर्न कुन विधिको प्रयोग गर्ने कुन सामग्रीको प्रयोग गर्ने भन्ने कुराहरू नै मुख्य समस्याका रूपमा देखापरेका छन् ।

यस अध्ययनमा निम्न समस्यालाई केन्द्रविन्दु बनाइएको छ :

१. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?

२. विद्यालय प्रकृतिका आधारमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र त्यसका के कारण हुन सक्छन् ?
३. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा हुने त्रुटि निराकरणका लागि के कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ?

१.३ शोधको उद्देश्य

कुनै पनि विषयको अध्ययन गर्नुपूर्व उद्देश्यको निर्धारण गर्नुपर्दछ । विना उद्देश्य कुनै पनि विषयको अध्ययन गर्न सकिँदैन । खास गरी अनुसन्धानको समस्यामा केन्द्रित भएर उद्देश्यको निर्धारण गरिन्छ । प्रस्तुत शोधको उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन् :

१. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु ।
२. विद्यालय प्रकृतिको आधारमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू र ती त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु ।
३. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु ।

१.४ सान्दर्भिकता र उपादेयता

जुनसुकै विषय क्षेत्रमा गरिने अध्ययन तथा अनुसन्धानको खास महत्त्व हुन्छ । कुनै पनि कार्यको सुरुवात गर्दा सान्दर्भिकता भएमा मात्र त्यस कार्यले निश्चित उपलब्धि वा आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्न सक्छ । भाषाका चार सिपमध्ये उच्चारण बोलाइ सिपसँग सम्बद्ध सिप हो । भाषामा उच्चारणको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । भाषाको सुरुवात मौखिक र कथ्य रूपमा हुने हुनाले बोलाइ र उच्चारणमा स्पष्टता र शुद्धता भएपछि मात्र यसको प्रयोगमा पूर्णता भएको मानिन्छ । शुद्ध उच्चारणले नै शिक्षित र पठित व्यक्तिको पहिचान प्रदान गर्दछ । शुद्ध उच्चारणका लागि त्यसको शुद्ध रूप थाहा पाउनु आवश्यक हुन्छ । उच्चारणगत त्रुटिले अभिव्यक्ति दुर्बल, अप्रभावकारी, अशोभनीय तथा हास्यास्पद प्रस्तुतीकरण मात्र नबनी अर्थको अनर्थ बन्ने कुरा सत्य हो । यसै सन्दर्भमा पनि तामाङभाषीहरूले गर्ने

उच्चारणमा प्रशस्तै त्रुटिहरू भेटिन्छन् । नेपाली भाषाको सवालमा यस्ता त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु तथा विषय सम्बन्धमा समग्र अध्ययन हुन अत्यन्त सान्दर्भिक हुन जान्छ ।

नेपालमा खासगरी मातृभाषा र दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण हुने गरेको देखिन्छ । शैक्षिक प्रक्रियामा प्राथमिक तहलाई शिक्षाको आधार तहको रूपमा मानिएको छ । प्राथमिक विद्यालयमा प्रवेश गर्ने बालबालिकाहरू आ-आफ्ना मातृभाषाको पृष्ठभूमि लिएर आएका हुन्छन् । शिक्षाको आधार तहलाई नै सुधार गर्न सकेको खण्डमा शिक्षाको माथिल्लो तहमा स्तरीय र त्रुटिविहिन भाषिक प्रयोगको आशा गर्न सकिन्छ । प्राथमिक तहमा हासिल गरेका ज्ञान, सिप र अभिवृद्धिमा बालकको भविष्य निहित हुने भएकाले भाषा सिक्ने क्रममा पनि प्राथमिक तहदेखि नै निराकरणतर्फ पाइला चाल्न सकेको खण्डमा भाषिक शुद्धतामा सुधार ल्याउन सजिलो हुन्छ । यस अध्ययनले भाषाको शुद्धता र स्तरीयतातर्फ अभिप्रेरित गरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली पठनपाठनका क्रममा सहयोग आवश्यक पर्ने देखिन्छ । खासगरी अनुसन्धानका क्षेत्रमा हेर्दा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा हुन सक्ने कठिनाई र उनीहरूले गर्न सक्ने त्रुटिहरूलाई कम गर्दै प्रभावकारी रूपमा भाषा सिकाउनु आवश्यक देखिन्छ । त्यसैले भाषा सिकाइमा मनोवैज्ञानिक अध्ययन र भाषिक पृष्ठभूमिको प्रभाव समेतलाई ध्यानमा राखेर तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली सिक्दा गर्न सक्ने त्रुटिहरूको निराकरण गर्न र नेपाली भाषा शिक्षणमा प्रभावकारी हुने हुँदा यस अध्ययन औचित्यपूर्ण छ ।

१.५ शोधकार्यको सीमाङ्कन

अनुसन्धान कार्य एक जटिल कार्य हो । अनुसन्धान गर्नुभन्दा पहिले नै यस विषयमा यी कार्यहरू मात्र गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा थाहा भयो भने अध्ययनले निश्चित बाटो पहिल्याउँछ र शङ्का र द्विविधाको मनस्थितिलाई हटाइदिन्छ । त्यसैले अध्ययनको सीमाङ्कन गर्नु आवश्यक हुन्छ (भट्टराई, २०७३) । हरेक कुरा आफैँमा पूर्ण हुँदैन । आफैँमा पूर्ण हुन्छ भन्नु चुरीफुरी बाहेक अरू केही होइन । अनुसन्धानको क्षेत्रमा रहेर भन्नु पर्दा कुनै पनि अनुसन्धानकर्ताको समय, श्रम, ज्ञान आदिका कारण अनुसन्धेय विषयको सबै पक्षलाई आफ्नो अनुसन्धानमा समेट्न सक्दैन । जटिल कार्य पूरा गर्ने शीर्षकसँग सम्बन्धित क्षेत्रलाई ठम्याउन र अनुसन्धानलाई के कति गहिराइमा लैजाने र कुन विषयसँग के कति अध्ययन गर्ने, कुन विधि प्रक्रिया अपनाउने कुन क्षेत्रबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने भन्ने कुरा उल्लेख गर्नुपर्दछ ।

शोधकार्यको शीर्षकअन्तर्गत के कति परिधिभिन्न रहेर अध्ययन गर्ने हो सो कुराको किटान गर्नुलाई शोधकार्यको सीमाङ्कन भनिन्छ । यस आधारमा शोधकार्यलाई निश्चित घेरामा समेटी मार्गमा पुग्न र उपयुक्त तथ्य कुरा पत्ता लगाउन छिटो छरितो रूपमा अगाडि बढाउन सहयोग पुग्छ ।

प्रस्तुत शोध निम्न सीमामा आधारित गरिएको छ :

- (क) प्रस्तुत अध्ययन उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूमा सीमित रहेको छ ।
- (ख) प्रस्तुत अध्ययनमा पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयलाई छनोट गरिएको छ ।
- (ग) प्रस्तुत अध्ययनमा सामुदायिक विद्यालयका ५० जना र संस्थागत विद्यालयका ५० जना गरी जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई नमुनाको रूपमा लिइएको छ ।
- (घ) प्रस्तुत अध्ययन विद्यार्थीहरूमा गरिएको परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा त्रुटिको पहिचान, वर्णन, विश्लेषण र कारणहरूको पहिचान र सुझावमा सीमित रहेको छ ।

१.६ शोधकार्यको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

अध्याय एक : शोधपरिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

अध्याय तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्याय चार : समग्र तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

अध्याय पाँच : विद्यालयगत आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या

अध्याय छ : तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि हुनका कारणहरू

अध्याय सात : तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि निराकरणका उपायहरू

अध्याय आठ : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

सन्दर्भसामग्री सूची

परिशिष्ट

व्यक्तिवृत्त

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पृष्ठभूमि/परिचय

विगतका अध्ययनले वर्तमानलाई डोऱ्याउँछ भने जस्तै पूर्वकार्यको अध्ययन विना वर्तमानको कार्यले सफलताको शिखर चुम्न नसक्ने हुँदा कुनै पनि शोधकार्य गर्नुपूर्व सम्बन्धित विषयमा के कति अध्ययन अनुसन्धान भएका छन् भनी व्यवस्थित रूपले समीक्षा गर्नुपर्दछ । यसरी गरिने पूर्वकार्यको समीक्षाले अनुसन्धानकर्तालाई आफ्नो शोधकार्यमा समस्या पहिचान कार्यदेखि लिएर आवश्यक सैद्धान्तिक तथा कार्य प्रक्रियागत ज्ञान समेत प्रदान गर्दछ । त्यस्तै शोधकार्य पुनरावृत्त हुने तथा पुरानै ढाँचाको हुने समस्याबाट समेत छुटकारा मिल्छ । शोधकार्य गर्दा नवीन, पृथक् र विशिष्ट बनाउन पूर्वकार्यको समीक्षा गर्नु अत्यावश्यक हुन्छ । यसले पूर्व अध्ययनका सबल र दुर्बल पक्ष केलाउँदा सबल पक्षको अवलम्बन र दुर्बल पक्षको सुधार गरी नयाँ तरिकाले अनुसन्धानलाई अगाडि बढाउन सहयोग पुऱ्याउनेछ । शोधार्थीले शोधकार्यको आरम्भ गर्दा वा त्यसका निमित्त शोधप्रस्ताव तयार गर्दा आफूले शोध गर्न चाहेको विषयमा त्यसपूर्व के कति अध्ययन तथा खोजअनुसन्धान तथा प्रकाशन कार्य भएका छन् भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्नुपर्ने हुन्छ । जसलाई पूर्वकार्यको खोज भनिन्छ (ओझा र गिरी, २०५८ : ५३/५४) । यस शोधमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गरिने भएकाले यसै शीर्षकमा भएका शोधकार्यको समीक्षा निम्नानुसार गरिएको छ :

२.१.१ पुस्तक समीक्षा

ढुङ्गेल र दाहाल (२०६५) द्वारा प्रायोगिक भाषाविज्ञान पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । जसमा त्रुटिविश्लेषण शीर्षकअन्तर्गत त्रुटिको परिचय, उद्देश्य, महत्त्व र उपयोगिता सम्भाव्य स्रोतहरू, क्षेत्र, वर्गीकरण पद्धति र शब्दरचना, रूपरचना, शब्दयोग, वाक्यगत, वर्णविन्यासगत र अर्थगत त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । त्रुटिका स्थान र विश्लेषणको उपयोगितालाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । त्रुटिका प्रकारअन्तर्गत उच्चारणगत त्रुटि, वर्णविन्यासगत त्रुटि, रूपगत त्रुटि, पदावलीगत त्रुटि, वाक्य रचनागत त्रुटि अर्थगत र सङ्कथनात्मक त्रुटिको छुट्टाछुट्टै चर्चा गरिएको छ । त्रुटिलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गर्ने

क्रममा सिकाइ प्रक्रियासँग सम्बन्धित त्रुटिहरू, विकासशीलताका आधारमा स्रोत गम्भीरता, स्वरूप, औचित्य र अनौचित्यको आधार आदिमा व्याख्या गरिएको छ । अन्त्यमा त्रुटि विश्लेषण प्रक्रिया पनि उल्लेख गरिएको छ ।

ढकाल (२०६६) द्वारा सामान्य भाषाविज्ञान पुस्तकमा त्रुटि विश्लेषण विज्ञानसम्बन्धी शीर्षकमा भाषा सिक्ने सिकारुका भाषा सिकाइका क्रममा देखापर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, व्याख्या र विश्लेषण अनि त्रुटिका निराकरणका विषयमा चासो राख्ने प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा शाखा त्रुटि विश्लेषण विज्ञान हो । यसमा त्रुटिलाई भाषा सिकाइको क्रममा देखापर्ने सामान्य व्यवहार ठानिन्छ । प्रयत्न र भूलको सिद्धान्तअनुसार बालकले स्रोतभाषा र लक्ष्य भाषा सिक्छ र सिकारुहरूमा देखापरेका कमीमजोरीलाई ऊ आफैले वा अरूको प्रेरणा र प्रोत्साहनद्वारा सच्याउँदै स्तरीकृत प्रयोगमा उन्मुख हुन्छ भन्ने मान्यतामा त्रुटि विश्लेषण विज्ञान आधारित छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

अधिकारी (२०६७) द्वारा सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञानमा भाषाका सामाजिक भेदहरू, बहुभाषिकता, द्विभाषिकता, भाषा योजनाका साथै नेपाली भाषाका समस्या र समाधान माध्यमको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । जसले भाषा, सामाजिक संरचनाले भाषामा पारेको प्रभाव, सामाजिक भेदहरू, क्षेत्रीय भेदहरू, द्विभाषिकता, बहुभाषिक स्थिति आदिको पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने र दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले वर्ण तथा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनका लागि उक्त द्विभाषिकता र बहुभाषिक स्थिति आदिको पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने र दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूले वर्ण तथा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनका लागि उक्त पुस्तकले सहयोग पुऱ्याएको छ ।

कोइराला र अन्य (२०६७) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षण शीर्षकको पुस्तक प्रकाशित भएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकमा भाषिक सिपको परिचय, उच्चारण शिक्षणको परिचय, उच्चारण शिक्षणको आवश्यकता, महत्त्व, उच्चारण र वर्णविन्यासको सम्बन्ध उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटिको क्षेत्रहरू उच्चारण शिक्षणका कार्यकलापहरू उच्चारणसम्बन्धी कमजोरीका कारण र तिनको निराकरणका उपायहरू विषयमा विशेष रूपमा चर्चा गरिएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकको अध्ययनबाट तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा

समेत विशेष सहयोगी भूमिका खेल्ने हुनाले यसलाई महत्त्वपूर्ण सामग्रीको रूपमा लिन सकिन्छ ।

न्यौपाने र अन्य (२०६७) द्वारा *सामान्य भाषाविज्ञान* पुस्तकको अध्याय एकको उपशीर्षकअन्तर्गत त्रुटि विश्लेषण सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको सङ्कलन गरी तिनीहरूको पहिचान, निर्धारण एवम् वर्गीकरण गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । उक्त पूर्वकार्य त्रुटिको अध्ययनसँग सम्बन्धित भएकाले प्रस्तुत शोधकार्यको अध्ययन गर्न सहयोगी पुस्तकको रूपमा लिन सकिन्छ ।

पौडेल (२०६९) द्वारा *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम* शीर्षकको पुस्तक प्रकाशित गरिएको छ । जसमा त्रुटिविश्लेषण शीर्षकअन्तर्गत त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणामा दोस्रो भाषा सिकाइका कठिनाइहरू के हुन सक्छन् र तिनको निदान कसरी हुन सक्छ, भन्ने सन्दर्भको खोजी नै त्रुटिविश्लेषणको मुख्य ध्येय हो भनी त्रुटिविश्लेषणका विभिन्न पक्षहरूको चर्चा गरिएको छ । त्यसैगरी त्रुटिका क्षेत्र र त्रुटिको वर्गीकरणअन्तर्गत भाषिक एकाइगत, विकासशील, स्रोतगत, गम्भीरतागत, स्वरूपगत, जटिलतागत, भाषागत आदि आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ । यसमा भाषिक एकाइगत त्रुटिअन्तर्गत उच्चारणगत, वर्णविन्यासगत रूपगत, शब्दभण्डारगत, पदावलीगत, वाक्यगत, अर्थगत सङ्कथनगत शैलीगत आदि आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ । प्रायोगिक भाषाविज्ञान त्यस्तो विज्ञान हो जसमा भाषालाई प्रयोगद्वारा सिकाइने गरिन्छ । प्रायोगिक भाषा विज्ञानअन्तर्गतका अनुवाद अध्ययन, व्यतिरेकी विश्लेषण, त्रुटिविश्लेषण जस्ता विषयवस्तुको स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषाको तुलनात्मक अध्ययनमा मद्दत गर्दछ ।

लामिछाने (२०६९) द्वारा *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*मा सामाजिक भाषाविज्ञानको परिचय र परिभाषा, भाषा र समाजको सम्बन्ध, भाषिक समुदाय, भाषिक समुदायको परिचय र भाषिक समुदाय निर्धारणका आधारहरू, भाषिक भेद, भाषिक भेद सिर्जनाका कारणहरू, नेपालको भाषिक स्थिति, द्विभाषिकता र बहुभाषिकता, नेपालमा बहुभाषिकताको स्थिति, नेपालका प्रमुख भाषाहरू, नेपालको सन्दर्भमा भाषानीति, भाषायोजना र राष्ट्रभाषा, स्थानीय तथा विदेशी भाषाको व्यापक रूपमा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । जसको अध्ययनबाट भाषा, भाषिका समुदाय, भाषा र समाजको सम्बन्ध, भाषिक भेद सिर्जनाका कारणहरू, भाषिक समुदाय निर्धारणका आधार, भाषिक पहिचानका आधार, भाषायोजना, भाषा

योजनाको प्रक्रिया, भाषिक समस्या समाधानका उपायका साथै समाजभाषिक अध्ययन गर्न सहयोग गरेको छ ।

शर्मा र पौडेल (२०७४) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू शीर्षकको पुस्तक प्रकाशित भएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकमा उच्चारण शिक्षणको परिचय, माध्यमिक तहमा उच्चारण शिक्षणको आवश्यकता, उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटि क्षेत्र, उच्चारण शिक्षणका क्रियाकलाप र उच्चारणसम्बन्धी कमजोरीका कारण र तिनका निराकरणको उपायसम्बन्धी विषयमा विशेष रूपमा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । उक्त पुस्तकको अध्ययनबाट तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा विशेष सहयोगी भूमिका खेल्ने हुनाले यसलाई महत्त्वपूर्ण सामग्रीको रूपमा लिन सकिन्छ ।

२.१.२ शोधसमीक्षा

खड्का (२०५९) द्वारा 'सुर्खेत जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधप्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । यस अध्ययनको उद्देश्यमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु, त्रुटिको प्रकृतिगत अध्ययन विश्लेषण गर्नु र निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु पाइन्छ । सुर्खेत जिल्लाका दुईवटा विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत १० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूमा छनोट गरिएका शब्दलाई मौलिक शब्दोच्चारण गर्न लगाएर टेपरेकर्ड गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको पाइन्छ । यस शोधले निष्कर्षका रूपमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णोच्चारणसम्बन्धी ब/वमा ७०%, छ/क्षमा ९०%, अ/आमा ७०%, हलन्त/अजन्तमा ४०-१००%, प्राणत्वसम्बन्धी ८०% र घोषत्वसम्बन्धी ७०-८०%, लिङ्गगत त्रुटिमा २०-४०% उच्चरणगत त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू स्थानीयताको प्रभावले हुन गएको जानकारी प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली शब्द उच्चारणमा सबैभन्दा कम लिङ्गगत त्रुटिमा र सबैभन्दा बढी हलन्त/अजन्तमा त्रुटि गरेको पाइयो । यस शोधपत्रको अध्ययनले प्रस्तावित शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि तथ्याङ्क विश्लेषण गर्न सघाउ पुऱ्याएको छ ।

भण्डारी (२०६१) द्वारा 'दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने कक्षा सातका बलामीभाषी विद्यार्थीले गर्ने भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा सातका बलामीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने

त्रुटिहरूको पत्ता लगाउनु, त्यस्ता विद्यार्थीले गर्ने प्रमुख त्रुटिका क्षेत्र पहिल्याउनु, उपलब्ध त्रुटिहरूको निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु उद्देश्य रहेको पाइन्छ । शोधको नमुनाको रूपमा काठमाडौँ जिल्लाका तिनवटा र नुवाकोट जिल्लाको एक विद्यालयलाई नमुनाको रूपमा लिइएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा ४० जना विद्यार्थी मात्र प्रतिनिधि नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा रहेको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा क्षेत्रीय विधिको प्रयोग गरिएको पाइयो । उक्त अध्ययनमा कक्षा सातका बलामीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरगत त्रुटिहरू भिन्न भिन्न प्रकृतिका देखिएका पाइन्छ । उक्त शोधकार्यका त्रुटि पक्षलाई हेर्दा उक्त त्रुटिहरू देखिनुका कारणहरूमा मातृभाषाको प्रभाव, सामाजिक र पारिवारिक वातावरण तथा विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष र शिक्षकहरूलाई उपर्युक्त किसिमले तालिमको अभाव आदि नै प्रमुख कारणका रूपमा निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यबाट भाषाका शिक्षकहरूलाई बलामीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली लेख्य भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको सही पहिचान गरी निराकरण गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

लिम्बू (२०६१) द्वारा 'कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा पाँचमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, उक्त त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण गर्नु, त्रुटिहरूका कारण पत्ता लगाउनु र ती त्रुटिहरूका निराकरणका निमित्त उपायहरू पत्ता लगाई सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु उद्देश्यहरू राखिएको पाइन्छ । उक्त शोधको नमुनाको रूपमा झापा जिल्लाका लिम्बू मातृभाषी रहेका २० वटा विद्यालयमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयका १० जना विद्यार्थीहरूको अध्ययनमा सीमित रहेको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणमा सीमित गरिएको पाइन्छ । लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा वाक्य रचनामा ९०% त्रुटि गरेको र त्यसमध्ये पनि ८०% व्यवस्थित त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा पदसङ्गतिमा प्रशस्त मात्रामा त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा ७०-८५% त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । यस्तो हुनु भनेको गम्भीर समस्या रहेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा विद्यार्थीले त्रुटि

गर्नका मुख्य कारणका रूपमा भाषिक वातावरण, शिक्षा नीति, विद्यार्थीको व्यक्तिगत कमजोरी जस्ता कारणले त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरूको समाधान गर्नका लागि भाषा शिक्षण गर्दा त्रुटिविश्लेषणको अवधारणालाई आत्मसाथ गरी भाषाका चारै सिपहरूका उपयुक्त र समानुपातिक ध्यान पुऱ्याई शिक्षण गर्नु जस्ता सुझावहरू पनि प्रस्तुत गरी शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यको पुनरावलोकनले भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण क्षमता पहिल्याउनका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

पराजुली (२०६६) द्वारा 'सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा उच्चारणलाई वर्ण र शब्दका तहमा राखेर एक पक्षीय अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधकार्यमा तामाड भाषाको परिभाषा दिनु, तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा सस्वर वाचनका गति, यति, लय आदिको सामान्य अध्ययन सङ्कलित सामग्रीबाट आएका तथ्यहरूलाई पनि उच्चारणमा नै केन्द्रित गरिएको पाइन्छ । तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले सस्वरवाचन, वाक्यगठन वर्णविन्यास तथा अन्य क्षेत्रमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा तामाडभाषीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूमा अनुनासिक उच्चारण, संयुक्त व्यञ्जन, अ वर्ण, प्राणत्व, ह वर्ण लोप, लिङ्ग, द वर्ण, मौखिक शब्द र अनुच्छेद उच्चारणसम्बन्धी अध्ययनले उक्त भाषाका वक्ताले गर्ने त्रुटिहरूको निराकरण गर्न सघाउ पुऱ्याएको देखिन्छ । उक्त शोधकार्यमा उच्चारणगत त्रुटिहरूको समाधान गर्नुका लागि तालिम प्राप्त शिक्षकले शिक्षण गर्नुपर्ने र द्विभाषिक शिक्षक हुनुपर्ने कुरामा सुझाव दिइएको पाइन्छ । यस शोधकार्यको पुनरावलोकनले शोधपत्र सम्पन्न गर्नका लागि प्रतिनिधि नमुना छनोट गर्नमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

तामाड (२०६८) द्वारा 'तामाड मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरेका छन् । उक्त अध्ययनमा तामाड मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाई त्यसको वर्गीकरण तथा निराकरणका उपायहरू सुझाउने उद्देश्य राखेका छन् । सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका कक्षा ४ उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूमध्ये ५ वटा विद्यालयबाट छात्र १० र छात्रा १० गरी प्रत्येक विद्यालयबाट २०/२० जना तामाड भाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरेका

छन् । उक्त अध्ययनमा अनुनासिक उच्चारण संयुक्त व्यञ्जन उच्चारण, 'अ' वर्ण, प्राणत्वका आधारमा उच्चारण, ह वर्ण लोप, लिङ्ग, 'ढ' वर्ण, मौखिक अनुच्छेद, 'अ' वर्णलाई 'आ' स्वर वर्णको प्रयोग तथा तामाङ भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरमा परिवर्तन भएको कुरा उल्लेख गरेका छन् । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषाको शुद्ध उच्चारणका लागि अधिकतम शुद्ध उच्चारण अभ्यास गराउनुपर्ने, तालिम प्राप्त शिक्षकले पाठमा भएका सम्भावित त्रुटि हुन सक्ने शब्दहरूको पहिचान गरी प्रभावकारी किसिमले उपचारात्मक तथा निराकरणात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गरी शिक्षण गर्नुपर्ने लगायतका कार्यमूलक सुझावहरू समेत पेश गरेका छन् ।

निरौला (२०६९) द्वारा 'कक्षा छमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा तिनवटा विभिन्न उद्देश्यहरूमा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका क्षेत्र पत्ता लगाउने, उक्त त्रुटिहरूको कारणहरूको खोजी गर्नु र ती त्रुटिहरूका निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरू राखी शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । नमुना छनोटका रूपमा ५ वटा विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरू नमुनाको रूपमा लिई अध्ययन गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण गर्दा 'अ' लाई 'आ' ब-व को उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइयो । यस शोधकार्यमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्नका लागि द्विभाषी विद्यालयमा राख्नुपर्ने, दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूलाई शिक्षण गराउने शिक्षकलाई भाषासम्बन्धी पूर्ण रूपमा तालिम दिने तथा अभ्यस्त भएका शिक्षकलाई महत्त्व दिनुपर्ने जस्ता सुझावहरू दिई शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । यस शोधपत्रको अध्ययनले प्रस्तावित शोधकार्य गर्नका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन विश्लेषण गर्नका लागि सहयोग पुगेको छ ।

सापकोटा (२०६७) द्वारा 'माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने सतारभाषी समूहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमा विविध पक्षहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, उक्त त्रुटिलाई तुलनात्मक अध्ययन र विश्लेषण गर्नु, प्राप्त निष्कर्षका आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्न जस्ता उद्देश्यहरू राखिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी भ्जापा जिल्लाका पाँचवटा विद्यालयका १००

जना विद्यार्थीहरूमा सीमित गरिएको पाइन्छ । सतारभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा भाषा सिकाइका चारवटा सिपहरू सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि बोलाइ र लेखाइमा गरिएको पाइन्छ । लेखाइभन्दा पनि बोलाइमा बढी त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । यस्तो त्रुटि हुनुको पछाडि मातृभाषाको प्रभाव सबैभन्दा ठूलो रहेको पाइयो । उक्त शोधकार्यमा सबैभन्दा कम त्रुटि सुनाइमा गरेको यसमा वर्णविन्यासगत छ्य/क्षे, ग्यँ/ज्ञ, ओ/वो, ब/व आदिमा त्रुटि गरेको र प्रमुख कारण घर परिवारमा मातृभाषा बोल्नु पाइयो । समग्रमा सतारभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको सिकाइ गर्दा भाषा सिकाइका चारवटा सिपमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि बोलाइमा अधिक मात्रामा ८०% सम्म गरेको, पढाइमा ७०%, लेखाइमा ६०% र सुनाइमा २०-३० सम्म त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रको सुझावका रूपमा नेपाली विषय सजिलो हो, जुन शिक्षकले पनि जस्तो शिक्षण गर्दा हुन्छ, भन्ने मानसिकता हटाई नेपाली भाषामा दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकलाई शिक्षण गर्न लगाउनुपर्ने, शिक्षकले बहुभाषिक समुदायबाट आउने विद्यार्थीहरूको भाषिक स्तर ख्याल गरी भाषा सिकाइमा सुधार गर्नुपर्ने जस्ता सुझावहरू पनि दिइएको पाइन्छ । यस शोधकार्यको अध्ययनले तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नमा सहयोग पुर्याएको छ ।

गिरी (२०६९) द्वारा 'कक्षा दशमा अध्ययनरत बझाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न भएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा बझाङी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन वर्गीकरण विश्लेषण, त्रुटिहरूको पहिचान र निराकरणसम्बन्धी सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु उद्देश्य राखिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा क्षेत्रीय अध्ययन तथा नमुना छनोटको आधारमा रहेका ४५ जना विद्यार्थीहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको पाइयो । उक्त शोधकार्यमा वर्ण र शब्द उच्चारणमा धेरै त्रुटि संयुक्त र मिश्र वर्ण, घोषत्वसम्बन्धी, प्राणत्वसम्बन्धी छ, छे, क्ष, हलन्त र अजन्त शब्दहरू य र ए निहित शब्दहरू, आकार र आकार निहित शब्दहरूमा सबैभन्दा बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यको तथ्याङ्कमा सङ्कलित तथ्याङ्कले वर्गीकरण गरी तालिकीकरण गरेर प्रतिशतमा देखाई विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । बझाङी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययनमा आधारित उक्त पूर्वकार्य प्रस्तावित शोधकार्यसँग निकटसम्बन्धित रहे पनि शीर्षक कक्षा र अध्ययन

क्षेत्रका आधारमा त्रुटिहरू भिन्न समेत हुने निष्कर्ष निकालिएको छ । यस पूर्वकार्यबाट सामग्री सङ्कलन तथ्यहरूको विश्लेषण र निष्कर्षमा पुग्नका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

पोखरेल (२०६९) द्वारा 'बर्दिया जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । यस शोधपत्रमा कक्षा सातमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, कारणहरू पत्ता लगाउनु, वर्णन र विश्लेषण गर्नु र सुझावहरू प्रस्तुत गर्न उद्देश्यहरू राखिएको पाइन्छ । यस शोधपत्रमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि तथा नमुना छनोटका आधारमा ५ वटा विद्यालयका ५० जना विद्यार्थीहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको पाइन्छ । यस शोधकार्यमा वर्णविन्यास सस्वरपठन, शब्द प्रयोग, शब्दोच्चारण तथा स्वतन्त्र संवाद आदिको उच्चारणमा विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरू केलाउने क्रममा त्रुटिहरूमा पदयोग, पदवियोग, हलन्त, अजन्त, शिरविन्दु, चन्द्रविन्दु, ब र व, क्ष र छे, स-ष-श जस्ता वर्णहरूको प्रयोगमा विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रमा सहरी क्षेत्रका विद्यार्थीको भन्दा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा बढी त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । यसरी हेर्दा उक्त शोधपत्रमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्नका लागि नेपाली भाषा स्तरीकृत गर्न प्रभावकारी बनाउनुपर्ने, नेपाली भाषा शुद्ध उच्चारणका लागि प्रतिस्पर्धाको स्थिति सिर्जना गरी शुद्ध उच्चारण गर्न विद्यार्थीहरूलाई शिक्षकले प्रोत्साहित गर्नुपर्ने जस्ता सुझावहरू दिई शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । यस शोधको पुनरावलोकनले शोधकार्यका उद्देश्यहरूलाई विद्यालयको प्रकृति र क्षेत्रका आधारमा तुलना गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ ।

सिंखडा (२०६९) द्वारा 'धादिङ जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा धादिङ जिल्लाका चारवटा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको अध्ययनमा सीमित गरिएको छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा दशमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, उक्त त्रुटिहरूको कारणहरू पत्ता लगाई निराकरणात्मक उपायहरू औल्याउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा ५० जना तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरी सामग्री निर्माण गरी

तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको पाइन्छ । उक्त अध्ययनले तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषाको शुद्ध उच्चारणका लागि अधिकतम उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउनु पर्नेका साथै तालिम प्राप्त शिक्षकले प्रभावकारी र उपचारात्मक तथा निराकरणात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गरी शिक्षण गर्नुपर्ने निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । यसरी तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा देखिएका कमजोरीहरूलाई सम्बोधन गर्दै यसका लागि नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने शिक्षक योग्य, दक्ष, तालिम प्राप्त हुनुपर्ने, मातृभाषी तामाङ भएका विद्यार्थीहरूका निम्ति प्रारम्भिक कक्षादेखि नै नेपाली वर्ण, ध्वनि, उच्चारण तथा लेखन कार्यमा विशेष अभ्यास गराउनु पर्ने प्रारम्भिक तहदेखि नै भाषा पाठ्यपुस्तकमा राखिएको उच्चारण अभ्यासलाई प्रशस्त उच्चारण अभ्यास गराउनुपर्ने जस्ता सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यको पुनरावलोकनले तथ्याङ्क सङ्कलन विश्लेषण गर्नका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ ।

शर्मा (२०७२) द्वारा 'कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । जसमा तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखनमा गर्ने त्रुटि क्षेत्रको वर्गीकरण गर्नु, त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव पेश गर्नु, कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखाइमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, लेखाइमा गर्ने त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखी शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । यस शोधपत्रका नमुनाको रूपमा नुवाकोट जिल्लाका विभिन्न चारवटा सामुदायिक र चारवटा संस्थागत विद्यालयका जम्मा १०/१० गरी ८० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याको रूपमा छनोट गरिएको पाइन्छ । त्यही नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको जनसङ्ख्यामा सीमित रही अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा सातको नेपाली किताबका शब्दहरूलाई विभिन्न क्षेत्रहरूमा जस्तै अनुनासिक वर्ण, संयुक्त व्यञ्जन भएका शब्द अ वर्णसम्बन्धी शब्द, प्राणत्वसम्बन्धी शब्द, 'द' वर्णसम्बन्धी, 'ह' वर्णसम्बन्धी शब्द, लिङ्गसम्बन्धी शब्द, अनुच्छेदलेखन सम्बन्धी शब्दहरूमा प्रशस्तै त्रुटि गरेको पाइन्छ । विद्यालयको प्रकृतिको आधारमा हेर्दा सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी क्षेत्रमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । लिङ्गको आधारमा अनुच्छेद लेखनमा अन्य शब्द र आदि स्थानमा 'अ' वर्णको प्रयोगमा संस्थागतभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइए पनि अरू सम्पूर्ण क्षेत्रमा संस्थागत विद्यालयका

विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष पाइन्छ । यस शोधकार्यका आधारमा हेर्दा तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखाइमा गर्ने त्रुटिहरूको निराकरण गर्नका लागि शब्दहरूको लेखनगत त्रुटि न्यूनीकरणका लागि अत्याधिक मात्रामा अभ्यास गराउनु पर्ने जस्तै अनुलेखन, हस्तलेखन, श्रुतिलेखन, वर्णविन्यास शब्द प्रयोगता आदि नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने शिक्षक दक्ष योग्य र तालिम प्राप्त हुनुको साथै तामाङ भाषाको ज्ञान भएको तथा दुबै भाषाका बिच रहेका भिन्नताबारे जानकारी भएको हुनुपर्ने जस्ता सुझावहरू दिई शोधकार्य सम्पन्न गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधपत्रको अध्ययनले विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा विश्लेषण गर्न सहयोग गरेको छ ।

यस विभिन्न शोधकर्ताहरूद्वारा गरिएको अध्ययनहरूको समीक्षा गर्दा विभिन्न भाषाका विद्यार्थीहरूले गर्ने भाषिक उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिहरूमा त र ट, स, ष, श वर्ण हलन्त र अजन्तमा बढी त्रुटि रहेको पाइन्छ । त्यसैको आधारमा बढी अभ्यास गराउनु पर्ने यसका साथै रेफ, प्राणत्व, घोषत्व, संयुक्त वर्णहरूको उच्चारण गर्नुपर्ने र उपयुक्त पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको निरन्तर अभ्यास गराउनुपर्ने यसका साथै रेफ, ए, य, या, आ, भ्र, ज, व, ष वर्णको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै 'ण' वर्णको ठाउँमा 'ङ' वर्णको प्रयोग गरेको पाइन्छ । दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने तामाङभाषी विद्यार्थीलाई आधारभूत तहदेखि नै ध्वनि वर्ण उच्चारणमा अभ्यास गराउनुपर्ने र उपयुक्त पाठ्यपुस्तक र सामग्रीको प्रयोग गरी निरन्तर अभ्यास गराएमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा हुने त्रुटि कम हुन जानेछ र दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूको लागि उपर्युक्त पाठ्यपुस्तक र पाठ्यसामग्रीको प्रयोग गरिएको पाइँदैन । यसकारण शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सोचेजति उपलब्धिमूलक हुन नसकेको बोध भएको छ ।

२.२ सैद्धान्तिक अवधारणा

नेपाल भाषिक दृष्टिले विशाल राष्ट्र मानिन्छ । नेपालमा नेपाली भाषा अधिकांश जातजातिको पहिलो भाषा रहेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि यहाँ धेरै भाषा बोलिन्छन् । नेपालमा विभिन्न राष्ट्रिय भाषाहरूमध्ये प्रमुख राष्ट्रिय भाषा तामाङभाषा पनि एक हो । भोटवर्मेली परिवारमध्येको सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्याले बोल्ने भाषामध्ये एक तामाङभाषा पनि हो । तामाङ जातिको सङ्ख्यात्मक हिसाबले मकवानपुर र भाषिक बाहुल्यताका दृष्टिकोणले रसुवा

जिल्ला रहेको छ । धादिङ, रसुवा, नुवाकोट, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, सिन्धुली, रामेछाप, मकवानपुर आदि जिल्लाहरूमा तामाङ जातिको घनत्व अत्यधिक छ । यस क्षेत्रमा तामाङ भाषा पहिलो वा मातृभाषा भएकाले नेपाली भाषालाई दोस्रो वा सम्पर्क भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने भएकाले तामाङभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारणमा त्रुटि देखिन्छ ।

भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिको स्वरूपको विशेष महत्त्व हुन्छ । कुनै पनि भाषा सिकने सिकारुले के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई नै त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नुलाई स्वाभाविक मानिन्छ । सिकारुले पहिलो भाषा वा मातृभाषाको प्रयोग गर्दा होस् वा दोस्रो भाषा वा विमातृभाषा सिक्दा होस् त्रुटि गर्दछन् ।

२.२.१ त्रुटिको परिचय

विद्यार्थीले कुनै पनि भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने मानक रूपमा देखिएको विचलित प्रयोगलाई भाषिक त्रुटि भनिन्छ । त्रुटि हुनु कुनै पनि भाषा सिकाइको स्वभाविक र सामान्य प्रक्रिया हो । भाषाका आधारभूत सिपहरू सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ हुन् । सुनाइ र बोलाइ मौखिक सिप हुन् भने पढाइ र लेखाइ लेख्य सिप हुन् । एक सिपको अभावमा अर्को सिपको विकास सम्भव हुँदैन । त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइका क्रममा विकसित हुन लागेको नवीन विषय हो । भाषा विज्ञानको महत्त्वपूर्ण शाखाको रूपमा विकसित त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व १९७० पछि मात्र बढ्न थालेको देखिन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा हुने गल्तीलाई नेपालीमा त्रुटि भनिन्छ । सिकारुले कुनै पनि कुरा सिक्दा भुल र प्रयत्न, अनुकरण सिद्धान्त र सादृश्यताको नियम अनुशरण गरी सिक्दछ । सिकारुले मातृभाषा होस् वा विमातृभाषा सिक्दा होस् गल्ती गर्छ । त्रुटिलाई सिकाइ प्रक्रियाको कमजोरी ठान्नु हुँदैन । यसलाई स्वभाविक प्रक्रिया ठानेर निराकरणका लागि सम्बन्धित पक्षले विशेष सावधान हुनु आवश्यक छ । यस्ता त्रुटिहरू वर्णविन्यास, वाक्यगठन, व्याकरण, पठन उच्चारण आदि विभिन्न भाषिक एकाइमा हुने गर्दछ ।

भाषा सिकने सिकारुको सिकाइ प्रक्रिया कस्तो हुन्छ र त्यो सिकाइ प्रक्रिया कसरी चल्दछ भनेर जान्न सिकारुले गरेको भाषिक व्यवहार (बोलाइ र लेखाइ) लाई अध्ययन गर्नुपर्ने हुन्छ । भाषासिकाइमा त्रुटि र स्वभाविक रूपमा हुन्छन् । यी त्रुटिहरूले भाषासिकाइको प्रकृति र प्रवृत्तिलाई सङ्केत गर्छन् । भाषा शिक्षकले सिकारुका त्रुटिको प्रकृति तथा प्रवृत्ति

थाहा पाएका खण्डमा उसले सामाग्री छनोट र प्रयोग तथा शिक्षण विधि छनोट र प्रयोग गर्ने आधार पाउँछ, भने शिक्षकले विशेष जोड दिने ठाउँको पनि जानकारी पाउँछ । यी कुराले शिक्षकको शिक्षणलाई मार्गदर्शन दिन्छन् (ढकाल, २०६० : १००) । त्रुटिविश्लेषण र भाषा शिक्षण एक अर्कामा अन्तर्सम्बन्धित हुन्छन् । यी दुई मध्ये एकको अभावमा अर्को प्रायः अधुरो नै हुन्छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रवृत्ति र प्रकृतिलाई समेत सङ्केत गरेको हुन्छ । अतः भाषाको अध्येतालाई शिक्षार्थीले त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदो रहेछ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्दछ । यसबाट शिक्षकले कुन कुरामा विशेष ध्यान दिनु पर्ने हो, भाषा सिकाइका कठिनाइ क्षेत्रहरू कुन कुन हुन् र तिनको निराकरणका लागि के कस्ता उपाय अपनाउनु आवश्यक हुन्छ भन्ने कुरामा समेत सुझ प्राप्त हुन्छ । यसरी शिक्षार्थीका त्रुटिहरूको अध्ययनले उनीहरूको सिकाइ प्रक्रिया तथा पद्धतिको जानकारीका साथै शिक्षक स्वयम्का लागि पनि पृष्ठपोषणको समेत काम गर्ने कुरा उल्लेख्य छ (अधिकारी, २०५६ : १२७) । भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरू र तिनको कारणको अध्ययन विश्लेषण गर्ने पद्धतिलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ (पौडेल, २०६१ : २२०) ।

त्रुटि विश्लेषण दोस्रो भाषा वा मानव भाषा सिकाइसँग सम्बन्धित हुन्छ । भाषा शिक्षण सिकाइका क्रममा शिक्षक विद्यार्थी दुबैलाई त्रुटिको प्रवृत्ति र क्षेत्रको पहिचान गरी त्यसप्रति सचेत र सजग भई भावी दिनहरूमा त्रुटिहरू नदोहोरिउनका लागि निर्देश गर्ने त्रुटि विश्लेषणको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । त्रुटि विश्लेषण यस्तो प्रायोगिक अध्ययन हो, जसले स्थापित सिद्धान्त तथा पूर्व अनुभवहरूलाई वास्तविक भाषा सिकाइका क्रममा कसरी लगाउने काम गर्छ । यति मात्र नभई त्रुटिविश्लेषण प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एउटा स्वतन्त्र र गहकिलो विधाको रूपमा विकसित हुँदै गएको छ ।

२.२.२ त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व

भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले अनेक किसिमका त्रुटिहरू गर्दै जान्छन् । त्रुटिहरू गर्दा भूल तथा प्रयत्न सिद्धान्तका आधारमा विद्यार्थीले आवश्यक नियमहरू बनाउँछन् र तिनै नियमका आधारमा त्रुटिहरूको क्रमिक परिष्कार गर्दछन् । भाषा सिक्ने क्रममा सिक्कारुको सिकाइ प्रक्रिया के कस्तो हुन्छ भन्ने कुरा जान्नका लागि सिक्कारुको बोलाइ र लेखाइलाई दृष्टिगत गर्नुपर्ने हुन्छ । त्रुटिको अध्ययन गर्न नेपाली भाषाका सन्दर्भमा

अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण कुरा हो किनकि त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रवृत्ति र प्रकृतिलाई सङ्केत गर्नुका साथै त्रुटिको अध्ययनले भाषा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूबाट यस क्षेत्रमा कति ज्ञान छ भन्ने कुरालाई पनि सङ्केत गर्दछ। अतः भाषा शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूका सजिला र कठिन सिकाई बाटाहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ।

त्रुटि भाषा सिकाइको सङ्केत भएकाले विद्यार्थीले भाषा सिकाइमा ल्याउने मोड प्रतिमोडको अध्ययन गर्न यसको विशेष महत्त्व थाहा पाउन सकिन्छ। पहिलो भाषाका आधारमा दोस्रो भाषामा त्रुटि गर्ने भएकाले त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउनका लागि त्रुटिको स्थान महत्त्वपूर्ण मान्न सकिन्छ। त्यस्तै पहिलो, दोस्रो र अन्य भाषाका सिकाइमा आउने मूल समस्या थाहा पाउन र त्यसअनुरूप उपचार गर्न त्रुटि सहयोगी हुन्छ। त्रुटिको पहिचान गर्ने, त्रुटिको प्रक्रिया थाहा पाउन पनि त्रुटिको विशेष महत्त्व बहन भएको हो (ढकाल, २०६९ : १७४)। यसरी त्रुटिविश्लेषण विद्यार्थीहरूको रुचि, क्षमता, स्तर र समयको मागलाई मध्यनजर गरी शिक्षण विधि निर्माण गर्न, शिक्षण सामग्री निर्माण, पाठ्यक्रमको तयारी, पाठ्यसामग्रीको निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउनका साथै भाषाशिक्षणमा मद्दत पुऱ्याउँछ।

२.२.३ त्रुटिविश्लेषणको उद्देश्य

भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिको पहिचान गरी उपयुक्त निराकरणात्मक उपायको खोजी गर्ने कार्यमा सहयोग गर्ने त्रुटि विश्लेषण भाषाशिक्षणका क्षेत्रमा उपयोगी छ। दोस्रो वा विदेशी भाषा शिक्षणमा पनि यो महत्त्वपूर्ण छ। यस क्रममा कुनै भाषालाई लक्ष्य भाषाको रूपमा सिक्दा विद्यार्थीहरूले कस्ता त्रुटिहरू बढी गर्छन् र ती त्रुटिहरू कसरी न्यूनीकरण र निराकरण गर्न सकिन्छ भन्ने सन्दर्भमा जानकारी प्राप्त गर्न पनि त्रुटिविश्लेषणले सहयोग पुऱ्याउँछ। डेभिड क्रिस्टलका अनुसार “भाषा शिक्षण र सिकाइमा विदेशी भाषा सिक्किरहेका व्यक्तिले गर्ने भूलहरूको पहिचान वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गर्ने प्रविधिलाई त्रुटि विश्लेषण प्रविधि भनिन्छ” (पौडेल, २०६९ : १९९)। एक उदीयमान पद्धतिको रूपमा त्रुटि विश्लेषण देखापरेको हो। हालसम्म पनि यो भाषाका त्रुटिपरक अध्ययनका दृष्टिले प्रायोगिक र सैद्धान्तिक सबै कोणबाट महत्त्वपूर्ण र स्वतन्त्र विधाका रूपमा गतिशील छ। त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट प्रत्यक्ष भाषा सिकाइका

क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिको यथार्थ ज्ञान हुन्छ । सिकारुको सिकाई प्रक्रिया र क्रमको पनि जानकारी प्राप्त हुन्छ । त्रुटि विश्लेषण मूलतः निम्नलिखित उद्देश्यमा आधारित हुन्छ :

- (क) सिकारुको भाषा सिकाइमा प्रयोग गर्ने रणनीतिहरू पत्ता लगाउनु ।
- (ख) सिकारुको भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु ।
- (ग) सिकारुका भाषिक प्रकृति र प्रकारहरूको लेखाजोखा गर्नु ।
- (घ) त्रुटि निराकरणका उपाय विधि, प्रविधि र सामग्रीहरूको विकास गर्नु ।

२.२.४ त्रुटिविश्लेषणको आवश्यकता

प्रायोगिक भाषाविज्ञानको क्षेत्रमा 'त्रुटि' लाई दोस्रो भाषा सिकारुले नियमित तथा व्यवस्थित रूपमा प्रयोग गर्ने भाषाको प्रवृत्तिका रूपमा लिइन्छ । गल्ती तथा कमीकमजोरीहरू कहिलेकाहीं देखापर्ने प्रवृत्तिगत कार्यहरू हुन् । जो अव्यवस्थित किसिमका हुन्छन् र जसलाई सिकारु आफैले सच्याउन सुधारन सक्छ । भाषा सिकारुमा त्रुटिले खेलेको भूमिकालाई त्रुटि विश्लेषणले जोड दिएको हुन्छ । त्रुटि सिकाइको स्वाभाविक पक्ष भएकाले यसका क्षेत्रहरू विविध प्रकृतिका हुन्छन् ।

स्रोत भाषा र लक्ष्य भाषा बिचको विभेदका कारणले दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा देखिएका त्रुटिहरूको निराकरणका लागि त्रुटि विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । त्रुटि विश्लेषण र भाषा शिक्षण एक अर्कामा अन्तर्सम्बन्धित हुन्छन् । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रवृत्ति र प्रकृतिलाई समेत सङ्केत गरेको हुन्छ । अतः भाषाका अध्येतालाई शिक्षार्थीले त्रुटिहरूको प्रकृति थाहा भएमा उनीहरूलाई कुन-कुन कुरा सिक्न गाह्रो हुँदो रहेछ भन्ने कुरा जानकारी प्राप्त गर्न मद्दत मिल्दछ । त्यसैगरी त्रुटि विश्लेषण एउटा नवीनतम सोच हो, जसले अग्रगामी शिक्षणका लागि वैज्ञानिक आधार प्रदान गर्ने हुँदा शिक्षण सिकाइमा त्रुटि विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । त्रुटिविश्लेषणको सहयोगबाट शिक्षण उपर्युक्त तरिकाहरूको छनोट गर्न पनि आवश्यक हुन्छ । शिक्षण सिकाइको क्रममा शिक्षक विद्यार्थी दुबैलाई त्रुटिको प्रवृत्ति र क्षेत्रको पहिचान गरी त्यसप्रति सचेत र सजग भई भावी दिनहरूमा त्रुटिहरू नदोहोर्नाउनका लागि मार्ग निर्देश गर्न त्रुटि विश्लेषणको आवश्यकता हुन्छ ।

२.२.५ त्रुटिविश्लेषणका प्रकार

कुनै पनि भाषा प्रयोगमा देखिने विचलन भूल, गल्ती, चिप्लाईलाई त्रुटि भनिन्छ । यसैलाई अर्को शब्दमा भाषाको अशुद्ध प्रयोग, अमानक प्रयोग, अव्यवस्थित प्रयोग आदि पनि भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०४) । सिकारुले मातृभाषा वा दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई एस.पिट. कार्डरद्वारा निम्नानुसार वर्गीकरण गरिएको छ (ढकाल, २०७० : १५४) ।

२.२.५.१ विकासशीलताका आधारमा त्रुटि

कुनै पनि भाषा सिकाइ भइरहेको विकासशील अवस्थामा हुने त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन् । विकासशीलताका आधारमा त्रुटिलाई तीन प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(अ) अव्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिकाइको प्रारम्भमा देखापर्ने त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसलाई अनियमित किसिमको त्रुटि भन्न सकिन्छ । यस अवस्थामा सिकारुले भाषाको प्रयोग गर्दा कतै शुद्ध र कतै अशुद्ध रूपको प्रयोग गर्दछ ।

(आ) व्यवस्थित त्रुटि

भाषाप्रयोगमा विद्यार्थी सचेत हुँदाहुँदै पनि सुधार्न नसक्ने त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । एउटै व्यक्तिले धेरै ठाउँमा एकै किसिमको त्रुटि गर्नुलाई यसअन्तर्गत लिइन्छ ।

(इ) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

नियमको ज्ञान भएपछि पनि भाषिक प्रयोग कर्ताहरूको असावधानीले हुने त्रुटिलाई उत्तर व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यसलाई भाषिक प्रयोगको चिप्लाइका रूपमा लिइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू पनि अनियमित प्रकृतिका नै हुन्छन् ।

२.२.५.२ स्रोतका आधारमा

स्रोतका आधार कुन हो त्यसका आधारमा पनि त्रुटिलाई वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । सिकारुले गर्ने भाषिक त्रुटिको स्रोतका आधारमा त्रुटिलाई निम्न दुई आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(अ) भाषान्तरिक त्रुटि

जुन भाषा सिक्किंदैछ त्यसै भाषाको व्यवस्थासँग सम्बन्धित त्रुटि भएमा त्यसलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: 'श्याम बजार गयो' वाक्य बनाउन जानेको विद्यार्थीले 'श्याम घर जायो' । वाक्यको निर्माण गर्नु भाषान्तरिक त्रुटि हो ।

(आ) अन्तर्भाषिक त्रुटि

दोस्रो भाषा सिक्दा पहिलो भाषाको प्रभावले हुने भाषिक त्रुटिलाई अन्तर्भाषिक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: तिमीहरू राम्ररी पढ आदि ।

२.२.५.३ स्वरूपका आधारमा त्रुटि

भाषाको बाह्य स्वरूप, आकृति वा बनोटका आधारमा त्रुटिलाई तीन प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

(अ) लोपगत त्रुटि

भाषिक प्रयोगकर्ताको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिमा आवश्यक कुनै अंश लोप हुनुलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै: सायता-सहायता, केटाटी-केटाकेटी । यस्ता त्रुटि अर्थका हिसाबले अर्थघावक भन्ने हुँदैन ।

(आ) थपोटगत त्रुटि

भाषिक प्रयोगकर्ताको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिमा अनावश्यक केही अंश थपिएर आउनुलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटि अर्थका दृष्टिले अर्थघातक प्रकृतिका हुन्छ, जस्तै:

इस्थान - स्थान ।

(इ) आदेशगत त्रुटि

भाषिक प्रयोगकर्ताको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिमा आउनुपर्ने कुनै एकाइका स्थानमा अर्को एकाइको आगमन वा आदेश हुनुलाई आदेशगत त्रुटि भनिन्छ (भुसाल र भट्टराई, २०७३ : १०१) । त्यस्ता त्रुटि अर्थघातक प्रकृतिका हुन्छन्; जस्तै:

सूर्जे - सूर्य, बुडो - बुढो आदि ।

२.२.५.४ गम्भीरताका आधारमा त्रुटि

भाषाको मुख्य काम भनेको नै एक अर्कामा विचार विनियमको काम गरी भाषिक सम्प्रेषणको कायम गराउनु हो । यस्तो अवस्थामा कुनै त्रुटिले सम्प्रेषणमा सुविधा पुऱ्याउँछ र कुनै त्रुटिले बाधा पुऱ्याउँछ । यस आधारमा त्रुटिलाई अर्थबाधक र अर्थ अबाधक गरी २ प्रकारमा बाँड्न सकिन्छ ।

(अ) अर्थबाधक त्रुटि

जुन त्रुटि हुँदा अर्थ बुझ्न सकिँदैन त्यस्तो प्रकारको त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ । व्याकरणात्मक र शब्दभण्डारगत त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन् : जस्तै: रक्सीले मातेर हिँडिरहेको पुलिसले मान्छेलाई पक्रियो । घर-कर ।

(आ) अर्थ अबाधक त्रुटि

जुन त्रुटिले विचार विनियम गर्न र सम्प्रेषणमा बाधा उत्पन्न गर्दैन त्यस खालको त्रुटिलाई अर्थ अबाधक त्रुटि भनिन्छ । नेपाली भाषाका हिज्जेगत त्रुटिहरू यस प्रकारका त्रुटिहरू हुन्, जस्तै: पानी-पानि, धनि-धनी, सहिद-सहीद आदि ।

२.२.५.५ भाषाकोटिका आधारमा त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा देखापर्ने त्रुटिहरूलाई भाषाकोटिका आधारमा उच्चारणगत, वर्णविन्यासगत रूपगत, शब्दभण्डारगत, पदावलीगत, वाक्यगत, अर्थगत र सङ्कथनात्मक प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । अल्पप्राण वर्णलाई महाप्राण, घोषलाई अघोष, हलन्तलाई अजन्तका रूपमा उच्चारण गर्ने त्रुटिलाई उच्चारणगत य र ए, ष र स, चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु, ह्रस्व र दीर्घ आदिको प्रयोगमा देखापर्ने त्रुटिलाई वर्णविन्यासगत, शब्दको उपयुक्त रूपायन र व्युत्पादन गर्न नजान्दा हुने त्रुटिलाई रूपगत, शब्दको उपर्युक्त प्रयोग नजान्दा हुने त्रुटिलाई पदावलीगत, शीर्ष र विशेषक अंशका बीचको उपर्युक्त सङ्गति मिलाउन नसक्दा पदावलीगत, पदक्रमगत तथा उद्देश्य र विधेय, विशेषण-विशेष्य आदिको सङ्गति नमिलाई प्रयोग गर्दा हुने त्रुटिलाई वाक्यगत, शब्द र अभिव्यक्ति र आशय बीच तालमेल नमिल्दा देखापर्ने त्रुटिलाई सङ्कथनात्मक त्रुटि भनिन्छ ।

२.२.५.६ मात्राका आधारमा त्रुटि

मात्राका आधारमा त्रुटिलाई दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ, जुन निम्न प्रकारका छन् :

(अ) आंशिक त्रुटि

कुनै वाक्यको एउटा अंशमा देखिने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू अर्थ अबाधक प्रकृतिका हुन्छन्; जस्तै : दाजु आयौं ? सर गयो आदि ।

(आ) व्यापक त्रुटि

कुनै एउटा वाक्य वा एकभन्दा बढी वाक्यसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई व्यापक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू एकभन्दा बढी शब्द, पद, पदावली, उपवाक्य, वाक्य आदि विविध पक्षमा देखिन्छ । जस्तै: हामीले सुकेको रुखहरू ढालौं । यस्ता त्रुटिले पनि अर्थमा बाधा पार्दैन ।

२.२.५.७ उच्चारणगत त्रुटिहरू

भाषाको जीवन्त रूप कथ्य भाषा हो । कथ्य भाषाले भाषाको वास्तविक स्वरूपको पहिचान गराउँदछ । कथ्य भाषा उच्चारणसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेको हुन्छ । उच्चारणले नै भाषालाई कथ्य रूप दिने भएकाले भाषिक उच्चारणमा निहित त्रुटिको उपर्युक्त पहिचान वर्गीकरण र व्याख्या विश्लेषण हुनु आवश्यक ठानिन्छ । उच्चारणगत त्रुटिहरू विभिन्न प्रकृतिका हुन्छन् । कुनै त्रुटिहरू खास वर्णसँग सम्बन्धित हुन्छन् भने कुनै वर्ण समूहसँग सम्बन्धित हुन्छन् । त्रुटिलाई कुन आधारमा हेर्ने भन्ने विषयमा पूर्वाधार तयार पार्न केही उच्चारणगत त्रुटिलाई उदाहरणसहित निम्नानुसार देखाइएको छ :

(क) प्राणत्व वर्णका उच्चारणमा देखिने त्रुटिहरू

प्राणको अर्थ सास हो । सासको मात्रालाई प्राणत्व भनिन्छ । ध्वनिहरूको उच्चारणमा कम सास प्रयोग भई उच्चारण हुने वर्णलाई अल्पप्राण र उच्चारणमा बढी सास लाग्ने वर्णलाई महाप्राण भनिन्छ । यसमा पनि अल्पप्राण उच्चारण गर्दा महाप्राण र महाप्राण उच्चारण गर्दा अल्पप्राण गरी उच्चारणगत त्रुटि गर्दछन्, जस्तै: साझा- साजा, प्रधान -प्रदान आदि ।

(ख) घोषत्व वर्णका उच्चारणका आधारमा हुने त्रुटिहरू

स्वरयन्त्रमा कम्पन भई उच्चारण हुने ध्वनि सघोष हुन् । जस्तै, ग, घ, ज, झ, ङ, ध, भ, म, य र ल, व, ह आदि सघोष वर्ण हुन् । स्वरयन्त्रमा कम्पन नभई उच्चारण हुने ध्वनिहरू अघोष हुन्, जस्तै: क, च, ट, त, प, फ, ख, छ, ठ, थ, स आदि सघोष ध्वनिहरू हुन् । विद्यार्थीहरूले यस्ता त्रुटि सघोषको सट्टा अघोष र अघोषको सट्टा सघोष प्रयोग गरी उच्चारणगत त्रुटि गर्दछन् । जस्तै: लोग्ने-लोकने, सबै-सपै आदि ।

(ग) अनुनासिक उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

यस्ता त्रुटिहरू अनुनासिक स्वर नासिक्य व्यञ्जन भएर र कहिलेकाहीं अनुनासिक नै उच्चारण नगरी त्रुटि हुने गर्दछ । जस्तै: पाँच-पाच, आँखा-आखा आदि ।

(घ) 'अ' को स्थानमा 'आ' उच्चारण हुने त्रुटिहरू

'अ' वर्णलाई 'आ' वर्णमा उच्चारित गरी हुने त्रुटिहरू जस्तै: अहिले- आइले खराब- खाराप आदि ।

(ङ) उच्चारणमा 'ह' वर्ण लोप हुनु

यसरी उच्चारणमा त्रुटि हुन्छ, जस्तै: महादेव-मादेव, महाधिवेशन-मादिवेशन आदि ।

(च) 'द' वर्ण उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

'द' वर्णको उच्चारणलाई प्रायः त वर्णको उच्चारण गरेको देखियो । जस्तै: यशोदा - यशोता, धन्यवाद- धन्यवात आदि ।

(छ) शब्दको सुरुमा आउने 'स' वर्णको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

'स' वर्णको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइयो । जस्तै: स्मरण- इस्मरण, स्पष्ट- इस्पष्ट आदि ।

(ज) 'रेफ' चिह्न लागेका शब्दहरूको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

रेफलाई 'र' वर्णमा परिणत गरेको पाइन्छ । जस्तै: निर्वाह-निरवाह, धर्म-धरम आदि ।

(भ) 'क्ष' लाई 'छ' वर्णको उच्चारणमा आदि ।

'क्ष' वर्णको उच्चारण गर्दा च्छे वा छे उच्चारण गरी त्रुटि गर्दछन् । जस्तै: क्षमा-छेमा, पक्ष-पच्छे आदि ।

(ज) लिङ्ग उच्चारणमा हुने त्रुटि

लिङ्गको आधारमा उच्चारण गर्दा तामाडभाषी विद्यार्थीहरूले स्त्री र पुरुषबीच लिङ्ग विभाजन नगरी उच्चारण गरी त्रुटि गर्दछन् । जस्तै: खान्छिन-खायो, भन्छे-भन्छ आदि।

माथि उल्लेखित सबै प्रकारका त्रुटिहरू वर्ण र शब्द तहमा भएको पाइन्छ । यस अध्याय दुई अन्तर्गत पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा शीर्षकमा विभिन्न उपशीर्षकहरूको अध्ययन गरिएको छ । पूर्वकार्यको समीक्षाअन्तर्गत सुरुमा पृष्ठभूमि रहेको छ । यसमा पूर्वकार्यको परिचय गरिएको छ । यस पश्चात् पुस्तक र शोधकार्यको समीक्षा गरिएको छ । जसबाट यस शोधकार्यका लागि आवश्यक पर्ने ज्ञान सहयोग प्राप्त गरिएको छ । त्यसपश्चात् सैद्धान्तिक अवधारणाको परिचय र यसमा रहेका उपशीर्षकहरूको अध्ययन वर्णन विश्लेषण गरिएको छ । यसअन्तर्गत त्रुटिको परिचय, त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व, त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य, त्रुटि विश्लेषणको आवश्यकता, त्रुटि विश्लेषणको विभिन्न प्रकारहरू र उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ । यसकारण यसैलाई आधार मानेर उच्चारण सम्बन्धित त्रुटिहरूको पहिचान वर्णन र विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय तीन

अध्ययन विधि तथा प्रक्रिया

३.१ परिचय/पृष्ठभूमि

वास्तवमा विधि एउटा योजना भएकाले यसले अध्ययनलाई पूरा गर्न मार्गदर्शन गर्दछ। अनुसन्धान कार्य कसरी सम्पन्न गरिँदैन भनी स्पष्ट पार्न क्रममा अनुसन्धान विधिको विवरण शोधप्रस्तावका क्रममा महत्त्वपूर्ण हुन्छ। कुनै पनि कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्न योजनाबद्ध ढङ्गले अगाडि बढाउनुपर्ने हुन्छ। त्यसैगरी यस अध्ययनलाई पनि सुरुदेखि अन्त्यसम्म अपनाइने विधि र प्रक्रियाहरूको बारेमा उल्लेख गर्नुपर्ने भएकाले निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

३.२ जनसङ्ख्याको पहिचान

यस अध्ययन कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीको नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा आधारित रहेको छ। यसका लागि २०७४ सालमा उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याको रूपमा लिइएको छ।

३.३ नमुना जनसङ्ख्या छनोट

यस अध्ययनलाई व्यवस्थित बनाउनका लागि नमुना छनोट गरिएको छ। नमुना छनोट गर्दा सम्पूर्ण जनसङ्ख्यामध्ये ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत १०० जना तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको छ।

३.४ सामग्री सङ्कलन प्रक्रिया

कुनै पनि अध्ययन कार्यका लागि प्रथमतः विषयअनुसार सामग्री जुटाउनु पर्ने हुन्छ। अनुसन्धानलाई प्रामाणिक र विश्वसनीय बनाउन तथ्याङ्क र सूचनाको विशेष भूमिका रहन्छ। प्रस्तुत अध्ययन उदयपुर जिल्लाका विभिन्न ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयहरूमा गई सो विद्यालयका प्रधानाध्यापकसँग भेटेर अनुमति लिएर कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको अवस्था के कस्तो रहेको छ भनी पहिचान गर्नका लागि विद्यार्थीहरूलाई पूर्व खाका तयार पारी त्यसैको आधारमा १३० वटा जति शब्दहरू

छनोट गरिएको छ । वर्णोच्चारणलाई पनि त्यही शब्दहरूमा नै समेटिएको छ । शोधनिर्देशक र अन्य गुरुहरूको सल्लाह अनुसार विद्यार्थीहरूलाई पालैपालो उच्चारण गर्न लगाइएको छ । पूर्व खाका बमोजिम छनोट गरिएका शब्दहरू विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गर्न लगाएर टेप रेकर्ड गरिएको छ । अनुसन्धानमा सामान्य दुई प्रकारका स्रोतहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरिन्छ, जुन निम्नलिखित रहेका छन् :

३.४.१ प्राथमिक स्रोत

प्राथमिक सामग्रीको रूपमा यस अध्ययन क्षेत्रका उत्तरदाताहरू रहेका छन् । यस अध्ययन उदयपुर जिल्लाको पाँचवटा सामुदायिक विद्यालयका ५० जना र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका ५० जना गरी जम्मा १०० जना कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नै प्राथमिक नमुनाको रूपमा लिइएको छ ।

३.४.२ द्वितीयक स्रोत

प्रस्तुत अध्ययनका लागि द्वितीयक सामग्री सङ्कलन अन्तर्गत त्रुटिसँग सम्बन्धित सैद्धान्तिक पुस्तक, पत्रपत्रिका, अध्ययन प्रतिवेदन, शोधपत्र, विषय विशेषज्ञ राय सुभाब सल्लाह र शोध निर्देशकालाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा प्रयोग गरी सोही अनुरूप सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

३.४.३ तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण

तथ्याङ्क अनुसन्धानको मेरुदण्ड हो । तथ्याङ्क विश्लेषणका अभावमा अनुसन्धान ओभेलमा पर्छ । यस अनुसन्धानमा गरिएका विधि तथा प्रक्रियाहरूलाई अवलम्बन गरी सामग्रीहरूको सङ्कलन र तयारी गरिसकेपछि, उच्चरणगत आधारमा के कस्ता त्रुटिहरू भएका छन् । त्यस्ता त्रुटिहरूको मात्रा के कति छन्, कति विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । तिनीहरूको टेपरेकर्ड सुनेर टिपोट गर्ने, तालिकीकरण गर्ने र तिनीहरूलाई सङ्ख्या र प्रतिशतमा तुलनात्मक रूपमा देखाइएको छ । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटि कस्ता प्रकृतिका छन्, तिनीहरूको कारण के-के रहेका छन् भन्ने कुराको उल्लेख गर्दै त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्न क्षेत्रीय विधि वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गर्दै व्याख्या विश्लेषण र तुलना गरिएको छ ।

अध्याय चार

समग्र तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको विश्लेषण

४.१ पृष्ठभूमि/परिचय

प्रस्तुत अध्ययन कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि पहिल्याउने उद्देश्यमा आधारित रहेको छ । यस अध्ययनका लागि उदयपुर जिल्लाका ५ सामुदायिक र ५ संस्थागत विद्यालयबाट १०/१० जनाका दरले १०० जना विद्यार्थीहरूबाट आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । त्रुटि विश्लेषणको प्रयोग क्षेत्र भाषा शिक्षण हो । खासगरी दोस्रो भाषाको प्रयोग गर्दा शब्दहरूको शुद्ध र स्पष्ट उच्चारण गर्नुपर्ने हुन्छ । मानवीय उच्चारण अवयवबाट बाह्य प्रत्यक्ष र श्रव्य रूपमा हुने र त्यसको सुनाइबाट नै छुट्याइने हुनाले सोही अनुसार ध्वनि उच्चारणका लागि सम्भाव्य र सामान्य दुबै प्रकारका १३० वटा शब्दहरू छनोट गरी उच्चारणगत त्रुटिको परीक्षण गरिएको छ । तामाङभाषी विद्यार्थीले उच्चारण गर्दा हुने त्रुटिका क्षेत्रहरू छुट्याई विभिन्न क्षेत्रहरूमा शब्द उच्चारण गर्न लगाइएको छ ।

४.१.१ प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

कुनै पनि वर्णको उच्चारण गर्दा कुनैमा बढी सास उच्चारण हुन्छ भने कुनैमा कम सास उच्चारण हुन्छ । यसरी सासको मात्रा बढी भएर उच्चारण हुने वर्ण महाप्राण हो भने सासको मात्रा कम भएर उच्चारण हुने वर्ण अल्पप्राण हो । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले प्राणत्वसम्बन्धी वर्णहरू उच्चारण गर्न लगाउँदा महाप्राण वर्ण एक वर्णबाट अर्को वर्णमा परिवर्तन गरी उच्चारण गरेको पाइयो भने अल्पप्राण भित्र पनि उस्तै त्रुटि फेला पयो । जसलाई तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण, सङ्ख्या प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारण, सङ्ख्या र प्रतिशत उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. १

प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

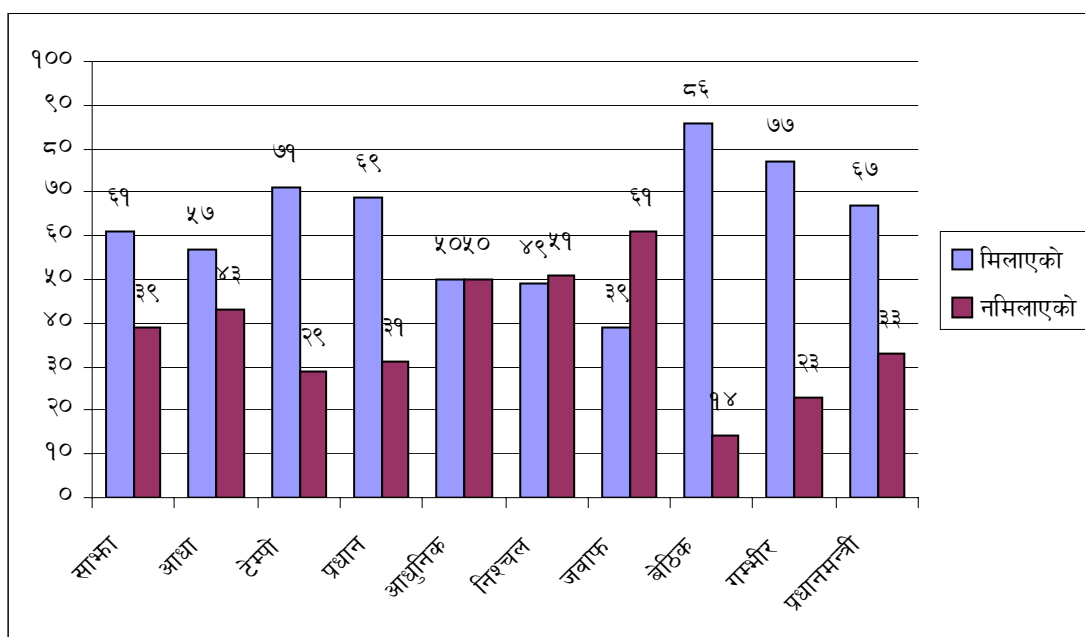
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
साभा	६१	६१	३९	३९	साजा
आधा	५७	५७	४३	४३	आदा
टेम्पो	७१	७१	२९	२९	टेयम्फो
प्रधान	६९	६९	३१	३१	प्रदान
आधुनिक	५०	५०	५०	५०	आदुनिक/आढुनिक
निश्चल	४९	४९	५१	५१	निश्छल
जवाफ	३९	३९	६१	६१	जबाफ
बेठिक	८६	८६	१४	१४	बेथिक
गम्भीर	७७	७७	२३	२३	गम्बीर
प्रधानमन्त्री	६७	६७	३३	३३	प्रदानमन्त्री

माथिको तालिका अनुसार तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारण गर्दा निम्न त्रुटिहरू गरेको भेटियो । सबैभन्दा बढी जवाफ शब्दमा ६१%, निश्चल शब्दमा ५१% र आधुनिक शब्दमा ५०% त्रुटि गरेको भेटियो भने अन्य शब्दहरूमा पनि त्रुटि बढी नै भेटियो ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र १

प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.२ घोषत्व वर्णहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले घोषत्वसम्बन्धी शब्दहरू उच्चारण गराउँदा त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । विद्यार्थीहरूले सघोषलाई अघोष अघोषलाई सघोषमा उच्चारण गरेको पाइन्छ । जसलाई तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको प्रतिशत उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका नं. २

घोषत्व वर्णहरूको उच्चारण

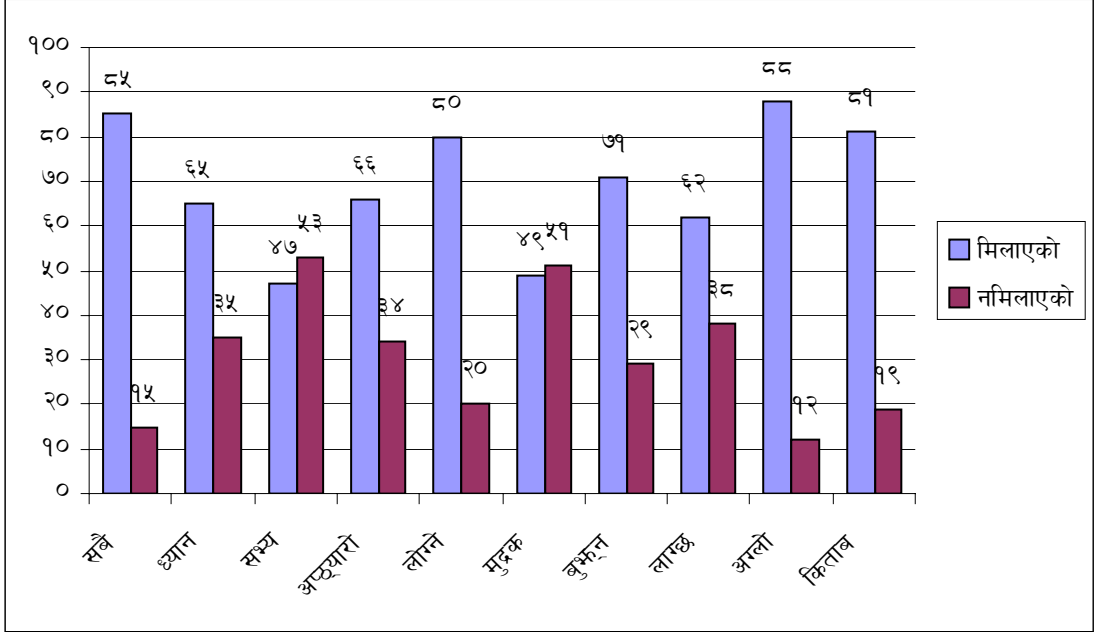
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
सबै	८५	८५	१५	१५	सप्पै
ध्यान	६५	६५	३५	३५	ढ्यान
सभ्य	४७	४७	५३	५३	सब्बे/सम्भे
अपठ्यारो	६६	६६	३४	३४	आपठेरो/आपठारो
लोग्ने	८०	८०	२०	२०	लोकने
मुद्रक	४९	४९	५१	५१	मुत्रक
बुभ्न्	७१	७१	२९	२९	बुच्च
लाग्छ	६२	६२	३८	३८	लाक्छ
अग्लो	८८	८८	१२	१२	अक्लो
किताब	८१	८१	१९	१९	किताप

माथिको तालिकाअनुसार सबैभन्दा बढी त्रुटि 'सभ्य' शब्दमा ५३%, मुद्रक शब्दमा ५१% र लाग्छ शब्दमा ३८% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ। अन्य शब्दहरूमा पनि त्रुटिपूर्ण उच्चारण नै गरेको पाइन्छ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र २

घोषत्व वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.३ अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

उदयपुर जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीलाई अनुनासिक स्वर उच्चारणमा समस्या कठिनाई भएको कुरा यस अध्ययनबाट स्पष्ट भएको छ । अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण गर्दा स्वरलाई व्यञ्जनमा र व्यञ्जनलाई स्वरमा परिवर्तन गर्नुका साथै अनुनासिक उच्चारण नगरी सोभै स्वर र व्यञ्जन वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो । जसलाई निम्नानुसार तालिकामा शुद्ध उच्चारणको संख्या प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या प्रतिशत उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका नं. ३

अनुनासिक वर्णसम्बन्धी त्रुटिहरू

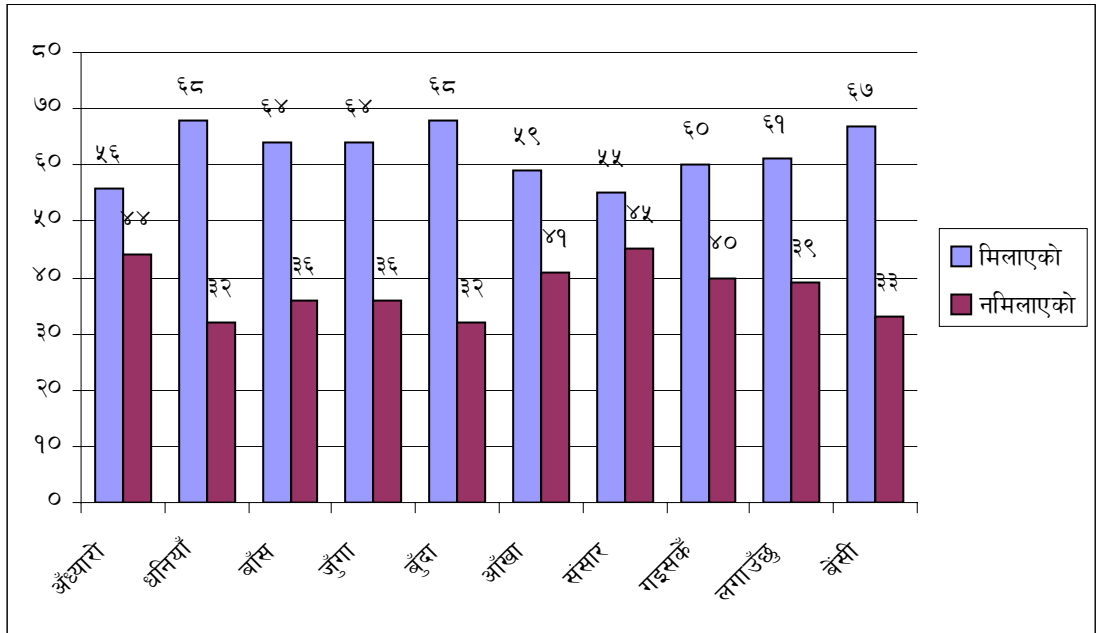
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अँध्यारो	५६	५६	४४	४४	अध्यारो
धनियाँ	६८	६८	३२	३२	धनिया
बाँस	६४	६४	३६	३६	बास
जुँगा	६४	६४	३६	३६	जुगा
बुँदा	६८	६८	३२	३२	बुदा
आँखा	५९	५९	४१	४१	आखा
संसार	५५	५५	४५	४५	सन्सार
गइसकेँ	६०	६०	४०	४०	गइसके
लगाउँछु	६१	६१	३९	३९	लगाउछु
बेंसी	६७	६७	३३	३३	बेसी

माथिको तालिकाअनुसार सबैभन्दा बढी त्रुटि 'संसार' शब्दमा ४५%, 'अँध्यारो' शब्दमा ४४% र आँखा शब्दमा ४१% त्रुटि गरेको पाइन्छ। अन्य शब्दहरूमा पनि बढी नै त्रुटि गरेको पाइन्छ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ३

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.४ 'अ' वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरू

प्रायः धेरैजसो तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले 'अ' वर्णको उच्चारण गर्दा 'आ' वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ। उच्चरित शब्दहरूको आदि, मध्य र अन्त्यमा रहेका वर्णहरूको उच्चारण गर्दा त्रुटि गरेको पाइन्छ। जसलाई निम्नानुसार तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका नं. ४

‘अ’ वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

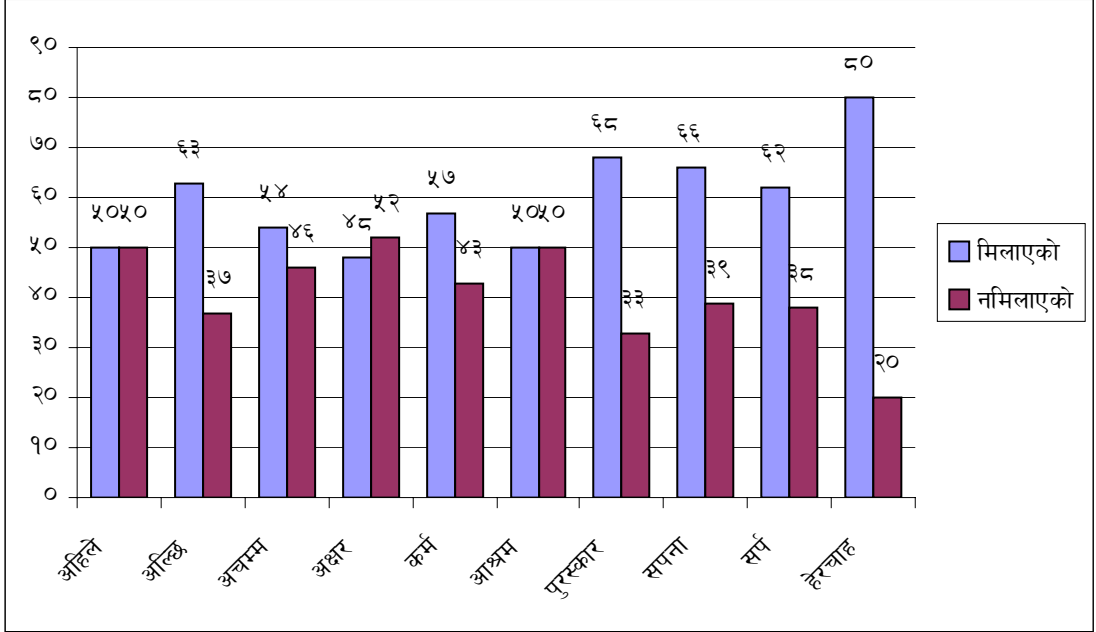
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
अहिले	५०	५०	५०	५०	आहिले
अलिछ	६३	६३	३७	३७	आलिछ
अचम्म	५४	५४	४६	४६	आचम्मा
अक्षर	४८	४८	५२	५२	आक्षार
कर्म	५७	५७	४३	४३	कार्मा
आश्रम	५०	५०	५०	५०	आश्राम
पुरस्कार	६८	६८	३३	३३	पुरास्कार
सपना	६६	६६	३९	३९	सपाना
सर्प	६२	६२	३८	३८	सर्पा
हेरचाह	८०	८०	२०	२०	हेरचाहा

माथिको तालिकाअनुसार सबैभन्दा बढी त्रुटि ‘अक्षर’ शब्दमा ५२%, अहिले, आश्रम शब्दमा ५०% र अचम्म शब्दमा ४६% उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइयो । यसैगरी अन्य शब्दहरूमा समेत प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ४

'अ' वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.५ उच्चारणमा 'ह' वर्णको लोप सम्बन्धी त्रुटिहरू

उच्चारण गर्दा शब्द मध्येमा आउने 'ह' वा 'हा' वर्णको उच्चारण गर्दा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूलाई पनि शोधपत्रमा लिइएको छ । शब्द उच्चारणमा 'ह' वर्ण उच्चारण गर्दा लोप हुने त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका नं. ५

उच्चारणमा 'ह' वर्ण लोप हुने उच्चारणका त्रुटि

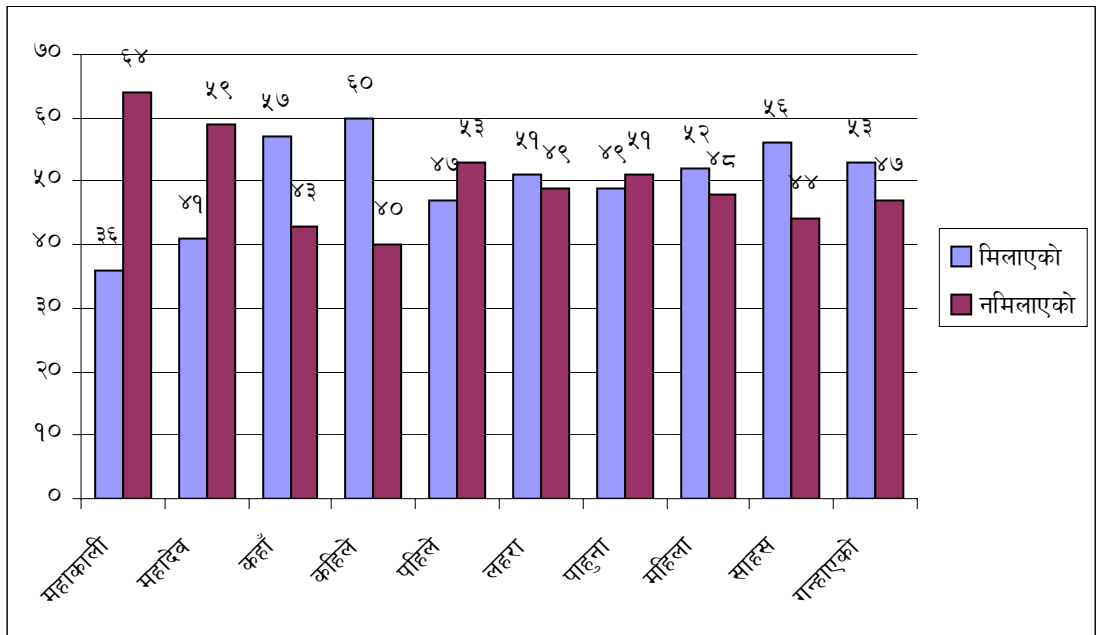
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
महाकाली	३६	३६	६४	६४	माकाली
महादेव	४१	४१	५९	५९	मादेव
कहाँ	५७	५७	४३	४३	काँ
कहिले	६०	६०	४०	४०	कैले
पहिले	४७	४७	५३	५३	पैले
लहरा	५१	५१	४९	४९	लरा
पाहुना	४९	४९	५१	५१	पाउना
महिला	५२	५२	४८	४८	मैला
साहस	५६	५६	४४	४४	सास
गन्हाएको	५३	५३	४७	४७	गनाको

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि महाकाली शब्दमा ६४%, महादेव शब्दमा ५९% र पहिलो शब्दमा ५३% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै अन्य शब्दहरूमा पनि त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ५

'ह' वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.६ 'द' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

पूर्वी उदयपुरका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले अन्य वर्णमा जस्तै 'द' वर्णको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ। जसलाई तलको तालिकामा शुद्ध उच्चारण, संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारण संख्या, प्रतिशत उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ।

तालिका नं. ६

‘द’ वर्णको उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

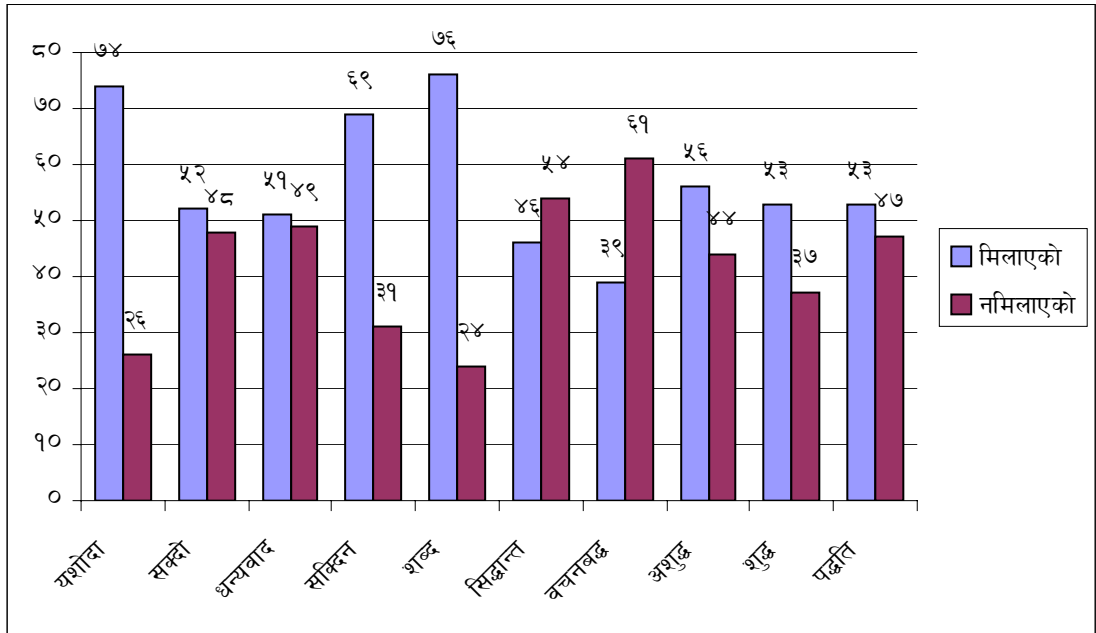
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
यशोदा	७४	७४	२६	२६	यशोता
सक्दो	५२	५२	४८	४८	सक्तो
धन्यवाद	५१	५१	४९	४९	धन्यवात
सक्दिन	६९	६९	३१	३१	सक्तिन
शब्द	७६	७६	२४	२४	शब्त्
सिद्धान्त	४६	४६	५४	५४	सिङ्दान्त
वचनबद्ध	३९	३९	६१	६१	बचतबड्ड
अशुद्ध	५६	५६	४४	४४	अशुड्ड
शुद्ध	५३	५३	३७	३७	शुत्त
पद्धति	५३	५३	४७	४७	पड्डटि

माथि दिइएको तालिका अनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी ‘वचनबद्ध’ शब्दमा ६१%, सिद्धान्त शब्दमा ५४% र धन्यवाद शब्दमा ४९% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ६

'द' वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.७ आदि स्थानमा उच्चारण हुने 'स' वर्ण सम्बन्धी त्रुटिहरू

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले आदि स्थानमा रहेको 'स' वर्ण लागेको शब्द उच्चारण गर्दा 'स' को स्थानमा 'इ' वर्ण राखेर त्रुटि पूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । जसलाई तलको तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ७

आदि स्थानमा 'स' वर्णहरूको उच्चारणका त्रुटि

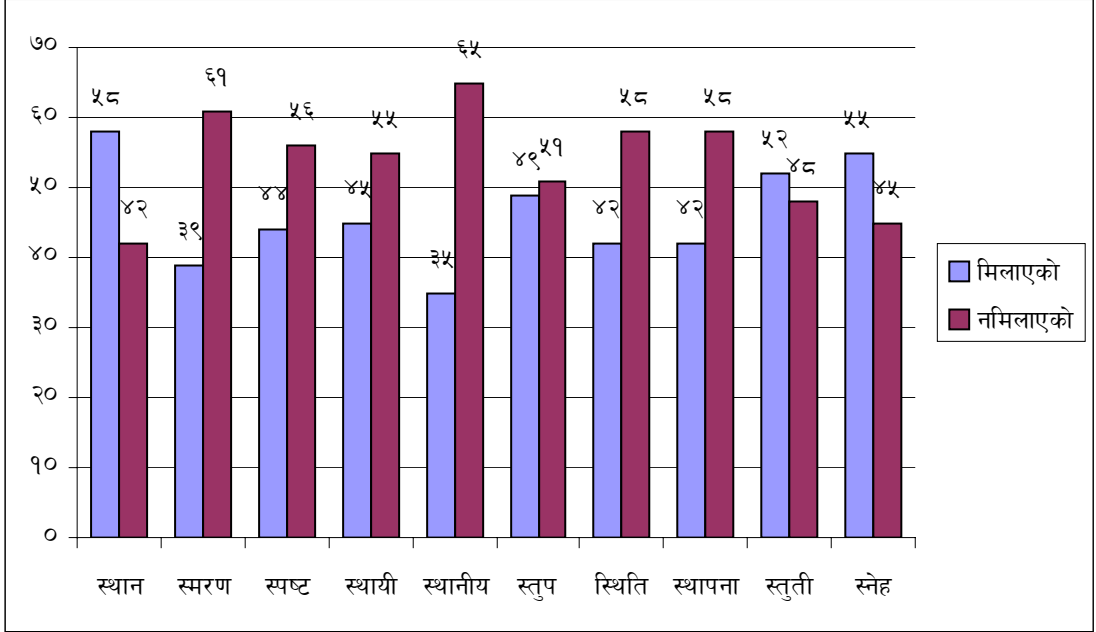
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
स्थान	५८	५८	४२	४२	इस्थान
स्मरण	३९	३९	६१	६१	इस्मरण
स्पष्ट	४४	४४	५६	५६	इस्पष्ट
स्थायी	४५	४५	५५	५५	इस्थायी
स्थानीय	३५	३५	६५	६५	इस्थानीय
स्तुप	४९	४९	५१	५१	इस्तुप
स्थिति	४२	४२	५८	५८	इस्थिति
स्थापना	४२	४२	५८	५८	इस्थापना
स्तुती	५२	५२	४८	४५	इस्तुती
स्नेह	५५	५५	४५	४५	इस्नेह

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी स्थानीय शब्दमा ६५%, स्मरणमा ६१%, स्थिति र स्थापना शब्दमा ५८% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ७

आदि स्थानमा 'स' वर्णहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.८ रेफ लागेका शब्दहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

रेफ लागेका शब्दहरूको उच्चारणमा पनि तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । शब्द उच्चारण गर्दा रेफ चिह्न नै लोप भएर सिङ्गो वर्णलाई उच्चारण गरी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । यस्ता त्रुटि तामाङभाषीले मात्र नभएर अन्य भाषी विद्यार्थीहरूले पनि प्रशस्तै त्रुटि गरेको पाइन्छ । जसलाई निम्नानुसार तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ८

रेफ लागेका शब्दहरूमा भएका त्रुटि

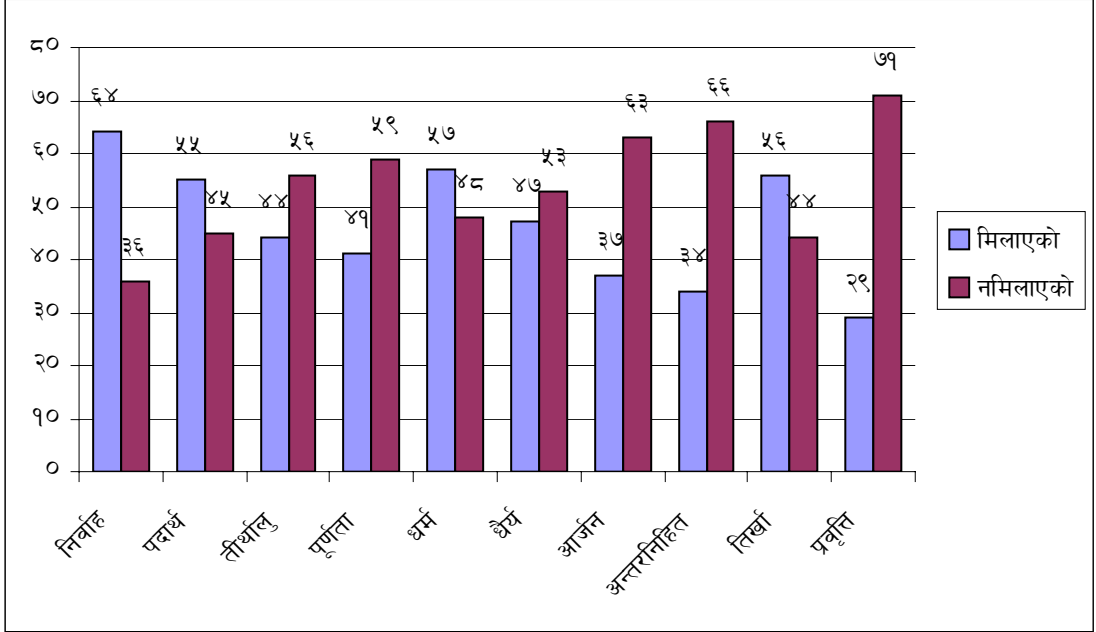
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
निर्वाह	६४	६४	३६	३६	निरवाह
पदार्थ	५५	५५	४५	४५	पदारथ
तीर्थालु	४४	४४	५६	५६	तीरथालु
पूर्णता	४१	४१	५९	५९	पुरनता
धर्म	५७	५७	४८	४८	धरम
धैर्य	४७	४७	५३	५३	धरम
आर्जन	३७	३७	६३	६३	आरजन
अन्तरनिहित	३४	३४	६६	६६	अन्तरनिरिहित
तिर्खा	५६	५६	४४	४४	तिरखा
प्रवृत्ति	२९	२९	७१	७१	परविति

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी 'प्रवृत्ति' शब्दमा ७१% अन्तर्निहित शब्दमा ६६% र आर्जन शब्दमा ६३% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै अन्य शब्दहरूमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ८

रेफ लागेका शब्दहरूको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.९ लिङ्गीय उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

तामाङ्भाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गका आधारमा उच्चारण गर्दा स्त्री पुरुष बिचमा फरक नभई एकै किसिमको लिङ्गीय उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसको मुख्य कारण मातृभाषा रहेको देखिन्छ । तामाङ भाषामा लिङ्गीय व्यवस्था स्त्री र पुरुषबीच एउटै भएकाले गर्दा लिङ्गीय उच्चारणमा त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ । जसलाई निम्नानुसार तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ९

लिङ्गीय उच्चारणमा हुने त्रुटिहरू

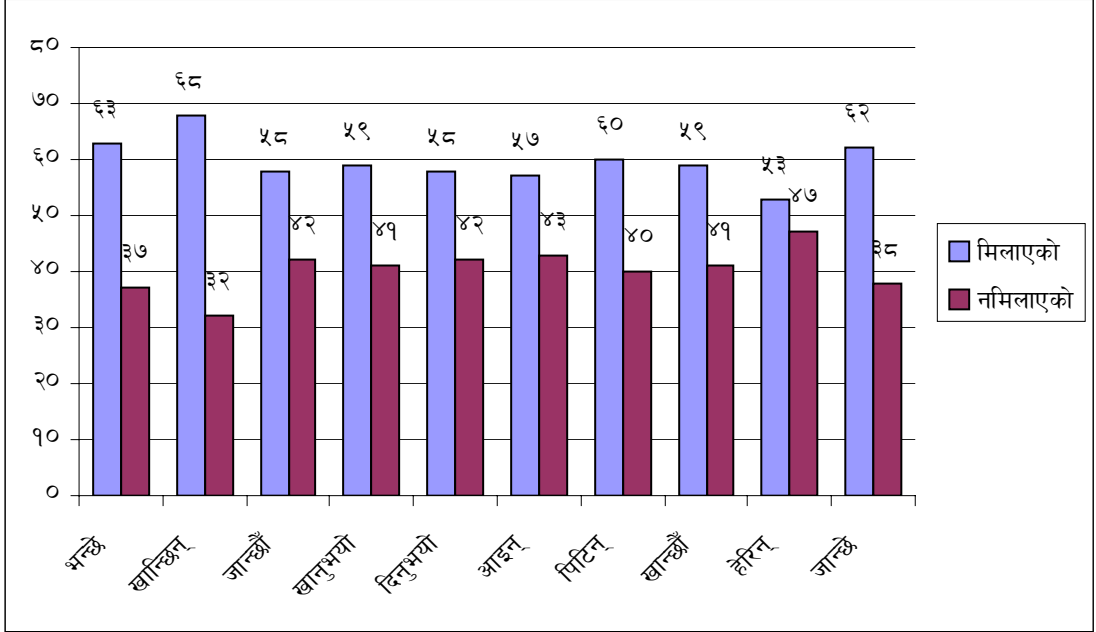
शब्दहरू	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		उच्चारित शब्द
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
भन्छे	६३	६३	३७	३७	भन्छ
खान्छिन्	६८	६८	३२	३२	खायो
जान्छौँ	५८	५८	४२	४२	जान्छ
खानुभयो	५९	५९	४१	४१	खायो
दिनुभयो	५८	५८	४२	४२	दियो
आइन्	५७	५७	४३	४३	आयो
पिटिन्	६०	६०	४०	४०	पिट्यो
खान्छौँ	५९	५९	४१	४१	खान्छ
हेरिन्	५३	५३	४७	४७	हेयो
जान्छे	६२	६२	३८	३८	जान्छ

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी 'हेरिन्' शब्दमा ४७% दिनुभयो, आइन् शब्दमा ४३%, दिनुभयो र जान्छौँ शब्दमा ४२% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै अन्य शब्दमा पनि धेरै त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र ९

लिङ्गीय उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

४.१.१० वाक्यगत उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा वाक्यगत सम्बन्धी उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ। तलको तालिकामा वाक्यगत शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारण उल्लेख गरिएको छ।

क्र.सं.	शुद्ध उच्चारण वाक्य	त्रुटिपूर्ण उच्चारण वाक्य
१.	त्यो यहाँ किन आउँछे ?	त्यो यहाँ किन आउँचे ।
२.	बुबा खेतमा काम गर्नुहुन्छ ।	बुबा खेतमा काम गर्नुहुन्च ।
३.	ओहा ! सीता भनेको त गीता पो रहेछ	ओहो सीता भनेको गीता पो रहेछ ।
४.	धन्य ! म आज भगवानको कृपाले बाँचे ।	धन्य म आज भगवानको कृपाले बाँचो ।
५.	माया खाना बनाउँछे ।	माया खाना बनाउँचे ।
६.	त्यो सार्वजनिक सूचना भर्खरै आयो ।	त्यो सार्वजनिक सूचना भरखरै आयो ।
७.	उसको बहिनी भर्खरै स्कुलबाट आई ।	उसको बहिनी भरखरै स्कुलबाट आई ।

८.	तँ खान्छस् ?	तँ खान्छस् ।
९.	तैले मलाई किन खोजिस् ?	तैले मलाई किन खोजिस ।
१०.	विचरा ! रामका बुबा त हिजो खस्नु भएछ !	विचरा रामका बुबा हिजो खस्नु भएछ ।
११.	म किताब पढ्छु ।	म किताब पढ्छु ।
१२.	तिमी बजार जान्छौ ।	तिमी बजार जान्छौ ।

माथिको तालिकामा दिइएका वाक्यगत उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि र त्रुटिको प्रतिशत तलको तालिकामा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

तालिका नं. १०

वाक्यगत उच्चारण

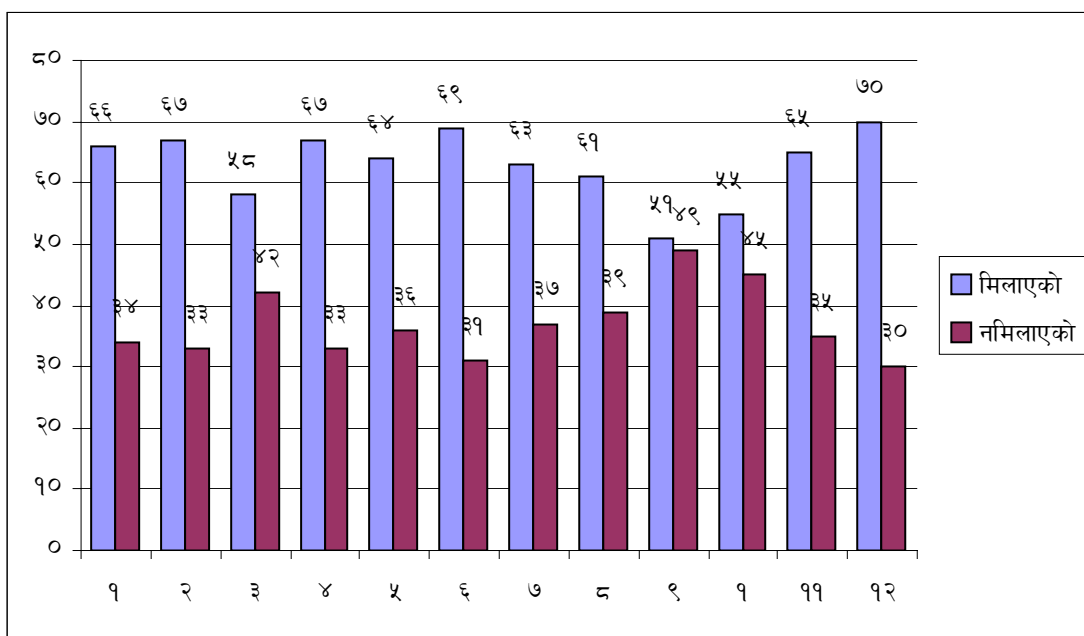
वाक्य	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	६६	६६	३४	३४
२.	६७	६७	३३	३३
३.	५८	५८	४२	४२
४.	६७	६७	३३	३३
५.	६४	६४	३६	३६
६.	६९	६९	३१	३१
७.	६३	६३	३७	३७
८.	६१	६१	३९	३९
९.	५१	५१	४९	४९
१०.	५५	५५	४५	४५
११.	६५	६५	३५	३५
१२.	७०	७०	३०	३०

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी तैले मलाई किन खोजिस् ? वाक्यगत उच्चारणमा ४९% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । बिचरा ! रामका बुबा त हिजो खस्नु भएछ । वाक्यगत उच्चारणमा ४५% र अन्य वाक्यमा भने ४५% देखि ३०% विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ । वाक्यको उच्चारणमा खास गरी लिङ्ग, वचन र पुरुष सङ्गतिको त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत तथ्यलाई तलको स्तम्भ चित्रमा देखाइएको छ :

स्तम्भ चित्र १०

वाक्यगत उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरू

अध्याय पाँच

विद्यालय प्रकृतिको आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको तुलनात्मक व्याख्या

५.१ पृष्ठभूमि/परिचय

यस अध्ययन उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत गरी १० ओटा विद्यालयमा १०/१० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ। यस आधारमा अध्याय पाँचमा निर्धारण गरिएको उद्देश्यको आधारमा व्याख्या, विश्लेषण र तालिकीकरण गरिएको छ।

५.२ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन

यस अध्ययनमा पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागतविद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ :

५.२.१ प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले प्राणत्वसम्बन्धी उच्चारण गर्दा त्रुटि गरेका छन्। उक्त विद्यार्थीहरूले महाप्राणलाई अल्पप्राण र अल्पप्राणलाई महाप्राण गरी उच्चारण गरी गल्ती गरेको पाइन्छ। जसलाई तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या स्पष्ट पारिएको छ।

तालिका नं. १

प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
साभा	३१	३१	१९	१९	३०	३०	२०	२०	साजा
आधा	२८	२८	२२	२२	२९	२९	२१	२१	आदा
टेम्पो	३९	३९	११	११	३२	३२	१८	१८	टेयम्फो
प्रधान	३५	३५	१५	१५	३४	३४	१६	१६	प्रदान
आधुनिक	४१	४१	९	९	४२	४२	८	८	आदुनिक/आढुनिक
निश्चल	२७	२७	२३	२३	२२	२२	२८	२८	निश्छल
जवाफ	२१	२१	२९	२९	१८	१८	३२	३२	जबाफ
बेठिक	४५	४५	५	५	४१	४१	९	९	बेथिक
गम्भीर	३८	३८	१२	१२	३९	३९	११	११	गम्बीर
प्रधानमन्त्री	३६	३६	१४	१४	३१	३१	१९	१९	प्रदानमन्त्री

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'जवाफ' शब्दोच्चारणमा ३२% संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ। त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'जवाफ' शब्दोच्चारणमा २९% त्रुटि गरेको पाइन्छ।

समग्रमा प्राणत्व वर्णको उच्चरणमा सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.२.२ घोषत्व वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको घोषत्व वर्णहरूको शुद्ध उच्चारणको संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या र प्रतिशतलाई स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. २

घोषत्व वर्णहरूको उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय		संस्थागत विद्यालय		उच्चारित शब्द				
	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	शुद्ध उच्चारण	त्रुटिपूर्ण उच्चारण	सं	प्र	सं	प्र	
सबै	४६	४६	४	४	३९	३९	११	११	सप्पै
ध्यान	३२	३२	१८	१८	३३	३३	१७	१७	द्व्यान
सभ्य	२८	२८	२२	२२	१९	१९	३१	३१	सब्बे/सभ्भे
अपठ्यारो	३४	३४	१६	१६	३२	३२	१८	१८	आपठेरो/आफठारो
लोग्ने	४०	४०	१०	१०	४०	४०	१०	१०	लोकने
मुद्रक	२९	२९	२१	२१	२०	२०	३०	३०	मुत्रक
बुभ्त्न	३७	३७	१३	१३	३४	३४	१६	१६	बुच्च
लाग्छ	३०	३०	२०	२०	३२	३२	१८	१८	लाक्छ
अक्लो	४५	४५	५	५	४३	४३	७	७	अक्लो
किताब	४१	४१	९	९	४०	४०	१०	१०	किताप

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'सभ्य' शब्दोच्चारणमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३१% गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयका

विद्यार्थीहरूले शब्दोच्चारणमा २२% त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै यस घोषत्व वर्णको उच्चारणगत त्रुटिमा पनि सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि बढी देखिन्छ ।

५.२.३ अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

उदयपुर जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण अध्ययन तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको प्रतिशत संख्यालाई तालिकाबाट स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ३

अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
अँध्यारो	३०	३०	२०	२०	२६	२६	२४	२४	अध्यारो
धनियाँ	३६	३६	१४	१४	३२	३२	१८	१८	धनिया
बाँस	३१	३१	१९	१९	३३	३३	१७	१७	बास
जुँगा	३१	३१	१९	१९	३३	३३	१७	१७	जुगा
बुँदा	३५	३५	१५	१५	३३	३३	१७	१७	बुदा
आँखा	३१	३१	१९	१९	२८	२८	२२	२२	आखा
संसार	३२	३२	१८	१८	२३	२३	२७	२७	सन्सार
गइसकेँ	३१	३१	१९	१९	२९	२९	२१	२१	गइसके
लगाउँछु	२९	२९	२१	२१	३२	३२	१८	१८	लगाउछु
बेंसी	३५	३५	१५	१५	३२	३२	१८	१८	बेसी

माथिको तालिकाको आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या तथा विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'संसार' शब्दमा २७% संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने सोही शब्दमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले १८% ले त्रुटि गरेको छन् । समग्रमा सामुदायिकभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेका छन् ।

५.२.४ 'अ' वर्णको उच्चारणसम्बन्धी त्रुटिहरू

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले 'अ' वर्णको उच्चारण गर्दा 'आ' वर्णमा उच्चारण गरेको पाइन्छ । तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको 'अ' वर्णको शुद्ध उच्चारणको संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या प्रतिशतलाई स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ४

'अ' वर्णहरूको उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
अहिले	२७	२७	२३	२३	२३	२३	२७	२७	आहिले
अल्छि	३१	३१	१९	१९	३२	३२	१८	१८	आल्छि
अचम्म	२८	२८	२२	२२	२६	२६	२४	२४	आचम्मा
अक्षर	२४	२४	२६	२६	२४	२४	२६	२६	आक्षर
कर्म	३०	३०	२०	२०	२७	२७	२३	२३	कार्मा
आश्रम	२६	२६	२४	२४	२४	२४	२६	२६	आश्राम
पुरस्कार	३५	३५	१५	१५	३३	३३	१८	१८	पुरास्कार
सपना	३२	३२	१८	१८	३४	२९	२१	२१	सपाना
सर्प	३२	३२	१८	१८	३०	३०	२०	२०	सर्पा
हेरचाह	४१	४१	९	९	३९	३९	११	१०	हेरचाहा

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण अध्ययन गर्दा सबैभन्दा बढी 'अक्षर' शब्दमा २७% संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् भने त्यही 'अहिले' शब्दमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले २३% त्रुटि गरेको पाइन्छ । साथै यस 'अ' वर्णको उच्चारणगत त्रुटिमा पनि सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि बढी नै पाइन्छ ।

५.२.५ 'ह' वर्णको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू

तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको 'ह' वर्णको शुद्ध उच्चारणको संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या, प्रतिशतलाई व्याख्या वर्णन गरी स्पष्ट पारिएको छ :

तालिका नं. ५

'द' वर्णहरूको उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
महाकाली	१९	१९	३१	३१	१७	१७	३३	३३	माकाली
महादेव	२१	२१	२९	२९	२०	२०	३०	३०	मादेव
कहाँ	२८	२८	२२	२२	२९	२९	२१	२१	काँ
कहिले	३०	३०	२०	२०	३०	३०	२०	२०	कैले
पहिले	२५	२५	२५	२५	२२	२२	२८	२८	पैले
लहरा	२७	२७	२३	२३	२४	२४	२६	२६	लरा
पाहुना	२३	२३	२७	२७	२६	२६	२४	२४	पाउना
महिला	२१	२१	२९	२९	३१	३१	१९	१९	मैला
साहस	२६	२६	२४	२४	३०	३०	२०	२०	सास
गन्हाएको	३१	३१	१९	१९	२२	२२	२८	२८	गनाको

माथि दिइएको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'महाकाली' शब्दमा ३३% संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइन्छ, भने त्यही 'महाकाली' शब्दमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३१% ले त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्र विश्लेषणको आधारमा सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि बढी नै पाइन्छ ।

५.२.६ उच्चारणमा 'द' वर्ण लोपसम्बन्धी त्रुटिहरू

तलको तालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको 'द' वर्णको शुद्ध उच्चारण, संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारण, संख्या, प्रतिशतलाई व्याख्या गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ६

उच्चारणमा लोप हुने 'ह' वर्णहरू

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
यशोदा	३८	३८	१२	१२	३६	३६	१४	१४	यशोता
सक्तो	२५	२५	२५	२५	२७	२७	२३	२३	सक्तो
धन्यवाद	२६	२६	२४	२४	२५	२५	२५	२५	धन्यवात
सक्तिन	३५	३५	१५	१५	३४	३४	१६	१६	सक्तिन
शब्द	३८	३८	१२	१२	३८	३८	१२	१२	शब्त
सिद्धान्त	१८	१८	३२	३२	२८	२८	२२	२२	सिड्डान्त
वचनबद्ध	२१	२१	२९	२९	१८	१८	३२	३२	बचतबड्ड
अशुद्ध	२८	२८	२२	२२	२८	२८	२२	२२	अशुड्ड
शुद्ध	३०	३०	२०	२०	३३	३३	१७	१७	शुत्त
पद्धति	२६	२६	२४	२४	२७	२७	२३	२३	पड्डटि

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'वचनबद्ध' शब्दमा ३२%

संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले 'वचनवद्ध' शब्दमा २९% त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्रमा उच्चारणमा लोप हुने ह वर्णहरूमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.२.७ आदि स्थानमा उच्चारण हुने 'स' वर्ण सम्बन्धी त्रुटि

उदयपुर जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले आदि स्थानमा रहेको 'स' वर्ण लागेका शब्द उच्चारण गर्दा 'स' को स्थानमा 'इ' वर्ण राखेर त्रुटि वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । यस्तो त्रुटि मातृभाषाको प्रभावले उत्पन्न हुने गर्दछ । यहाँ अध्ययनका लागि सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारणको संख्या, प्रतिशत र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या, प्रतिशतलाई तालिकाबाट स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ७

आदि स्थानमा उच्चारण हुने 'स' वर्ण सम्बन्धी त्रुटि

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
स्थान	३०	३०	२०	२०	२८	२८	२२	२२	इस्थान
स्मरण	२०	२०	३०	३०	१९	१९	३१	३१	इस्मरण
स्पष्ट	२४	२४	२६	२६	२०	२०	३०	३०	इस्पष्ट
स्थायी	२२	२२	२८	२८	२३	२३	२७	२७	इस्थायी
स्थानीय	२०	२०	३०	३०	१५	१५	३५	३५	इस्थानीय
स्तुप	२३	२३	२७	२७	२६	२६	२३४	२४	इस्तुप
स्थिति	२१	२१	२९	२९	२१	२१	२९	२९	इस्थिति
स्थापना	२०	२०	३०	३०	२२	२२	२८	२८	इस्थापना
स्तुती	२१	२१	२९	२९	३१	३१	१९	१९	इस्तुती
स्नेह	२७	२७	२३	२३	२८	२८	२२	२२	इस्नेह

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'स्थानीय' शब्दमा ३५% संस्थागत विद्यालयले त्रुटि गरेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयले स्थानीय शब्दमा ३०% त्रुटि गरेको पाइन्छ । समग्रमा 'स' वर्णको उच्चारणमा सामुदायिक विद्यालयका भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.२.८ रेफ लागेका शब्दहरूको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले शब्दको अन्त्य वा शब्दको बीचमा भएको रेफ उच्चारण गर्दा त्रुटि गरेको पाइन्छ । शब्दको उच्चारण गर्दा रेफ चिह्न नै लोप भएर सिङ्गो वर्णलाई उच्चारण गरी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या र प्रतिशतलाई तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ८

रेफ उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
निर्वाह	३४	३४	१६	१६	३०	३०	२०	२०	निरवाह
पदार्थ	२८	२८	२२	२२	२७	२७	२३	२३	पदारथ
तीर्थालु	२२	२२	२८	२८	२२	२२	२८	२८	तीरथालु
पूर्णता	२०	२०	३०	३०	२१	२१	२९	२९	पुरनता
धर्म	२७	२७	२३	२३	२५	२५	२५	२५	धरम
धैर्य	२४	२४	२६	२६	२३	२३	२७	२७	धरम
आर्जन	१९	१९	३१	३१	१८	१८	३२	३२	आरजन
अन्तरनिहित	१६	१६	३४	३४	१८	१८	३२	३२	अन्तरनिरिहित
तिर्खा	२९	२९	२१	२१	२७	२७	२३	२३	तिरखा
प्रवृत्ति	१५	१५	३५	३५	१४	१४	३६	३६	परविति

माथिको तालिकाअनुसार व्याख्या विश्लेषण गर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी 'प्रवृत्ति' शब्दमा ३६% त्रुटि गरेको पाइयो भने सोही 'प्रवृत्ति' शब्दमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३५% त्रुटि गरेको पाइयो । समग्र रेफसम्बन्धी उच्चारणमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइयो ।

५.२.९ लिङ्गीय उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गका आधारमा त्रुटि उच्चारण गर्दा स्त्री र पुरुष बिचमा फरक नभई एकै किसिमले लिङ्गीय उच्चारण गरेका पाइयो । यसको मुख्य कारण मातृभाषा रहेको देखिन्छ । सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या र प्रतिशतलाई तालिकामा उल्लेख गरी स्पष्ट गरिएको छ ।

तालिका नं. ९

लिङ्गीय उच्चारण

शब्दहरू	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय				उच्चारित शब्द
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		
	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	सं	प्र	
भन्छे	३३	३३	१७	१७	३०	३०	२०	२०	भन्छ
खान्छिन्	३५	३५	१५	१५	३३	३३	१७	१७	खायो
जान्छौं	३१	३१	१९	१९	२७	२७	२३	२३	जान्छ
खानुभयो	३१	३१	१९	१९	२८	२८	२२	२२	खायो
दिनुभयो	२८	२८	२२	२२	३०	३०	२०	२०	दियो
आइन्	३०	३०	२०	२०	२७	२७	२३	२३	आयो
पिटिन्	३१	३१	१९	१९	२९	२९	३१	३१	पिट्यो
खान्छौं	३०	३०	२०	२०	२९	२९	२१	२१	खान्छ
हेरिन्	२७	२७	२३	२३	२६	२६	२४	२४	हेयो
जान्छे	३२	३२	१८	१८	३०	३०	२०	२०	जान्छ

माथिको तालिका अनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि 'हेरिन्' शब्दमा २४% संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइयो भने 'हेरिन' शब्दमा २३% सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइयो । समग्रमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइयो ।

५.२.१० वाक्यगत उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा वाक्यगतसम्बन्धी त्रुटि गरेको पाइन्छ । तलको तालिकामा सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या प्रतिशत उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.सं.	शुद्ध उच्चारण वाक्य	त्रुटिपूर्ण उच्चारण वाक्य
१.	त्यो यहाँ किन आउँछे ?	त्यो यहाँ किन आउँचे ।
२.	बुबा खेतमा काम गर्नुहुन्छ ।	बुबा खेतमा काम गर्नुहुन्च ।
३.	ओहा ! सीता भनेको त गीता पो रहेछ	ओहो सीता भनेको गीता पो रहेछ ।
४.	धन्य ! म आज भगवानको कृपाले बाँचे ।	धन्य म आज भगवानको कृपाले बाँचो ।
५.	माया खाना बनाउँछे ।	माया खाना बनाउँचे ।
६.	त्यो सार्वजनिक सूचना भर्खरै आयो ।	त्यो सार्वजनिक सूचना भरखरै आयो ।
७.	उसको बहिनी भर्खरै स्कुलबाट आई ।	उसको बहिनी भरखरै स्कुलबाट आई ।
८.	तँ खान्छस् ?	तँ खान्छस ।
९.	तैले मलाई किन खोजिस् ?	तैले मलाई किन खोजिस ।
१०.	विचरा ! रामका बुबा त हिजो खस्नु भएछ !	विचरा रामका बुबा हिजो खस्नु भएछ ।
११.	म किताब पढ्छु ।	म किताब पढ्छ ।
१२.	तिमी बजार जान्छौं ।	तिमी बजार जान्चौं ।

माथिको तालिकामा दिइएका वाक्यगत उच्चारणलाई तलको तालिकामा सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शुद्ध उच्चारण र त्रुटिपूर्ण उच्चारणको संख्या, प्रतिशत उल्लेख गरी स्पष्ट गरिएको छ ।

तालिका नं. १०
वाक्यगत उच्चारण

वाक्य	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय			
	शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण		शुद्ध उच्चारण		त्रुटिपूर्ण उच्चारण	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	३४	३४	१६	१६	३२	३२	१८	१८
२.	३२	३२	१८	१८	३५	३५	१५	१५
३.	२९	२९	२१	२१	२९	२९	२१	२१
४.	३४	३४	१६	१६	३३	३३	१७	१७
५.	३३	३३	१७	१७	३१	३१	१९	१९
६.	३५	३५	१५	१५	३४	३४	१६	१६
७.	३२	३२	१८	१८	३१	३१	१९	१९
८.	३०	३०	२०	२०	३१	३१	१९	१९
९.	२६	२६	२४	२४	२५	२५	२५	२५
१०.	२८	२८	२२	२२	२७	२७	२३	२३
११.	३३	३३	१७	१७	३२	३२	१८	१८
१२.	३६	३६	१४	१४	३४	३४	१६	१६

माथिको तालिकाअनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको आधारमा व्याख्या विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी त्रुटि तैले मलाई किन खोजिस् ? वाक्यगत उच्चारणमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले २५% सोही वाक्यमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले २४% त्रुटि गरेको पाइयो । समग्रमा वाक्यगत उच्चारणमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणमा त्रुटि बढी गरेको पाइन्छ ।

अध्याय छ

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि हुनाका कारणहरू

६.१ पृष्ठभूमि/परिचय

भाषा सिकाइको क्रममा देखापर्ने कमीकमजोरीलाई त्रुटि भनिन्छ। यसरी पहिलो भाषा होस् वा दोस्रो भाषाको सिकाइमा त्रुटि वा गल्ती हुने गर्दछ। सिकाइ प्रक्रियामा गल्ती वा त्रुटि हुनुलाई स्वाभाविक प्रक्रिया मानिन्छ। तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा त्रुटि गर्दा रहेछन् भन्ने कुराको अध्ययन माथिको अन्य उद्देश्यहरूको व्याख्या विश्लेषणबाट पुष्टि भएको छ। यस्ता त्रुटिहरू खास गरी प्राणत्व, घोषत्व, 'ह' वर्ण, 'अ' वर्ण, अनुनासिक, 'स' वर्ण, 'द' वर्ण, लिङ्गीय वर्णको उच्चारण, रेफ लागेका शब्दको उच्चारण आदि क्षेत्रमा उच्चारणगत त्रुटि गरेको देखिन्छ। यसरी तामाङभाषी विद्यार्थीले यस्ता प्रकारका त्रुटिहरू विभिन्न कारणहरूबाट हुने सम्भावना देखिन्छ। जसलाई निम्नलिखित बुँदाहरूमा देखाउन सकिन्छ :

६.२ मातृभाषाका प्रभाव

तामाङभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिको कारणको रूपमा मातृभाषाको प्रभावलाई लिन सकिन्छ। भोटबर्मेली भाषा परिवारमा पर्ने तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा त्रुटि गर्नु स्वाभाविक हो। तामाङभाषी बालबालिकाले सबैभन्दा पहिला आफ्नो घर परिवार तथा छरछिमेक प्रयोग गरिने भाषा सिक्दछन्। बालबालिकाहरूले सबैभन्दा पहिले जुन भाषा सिक्छन्, त्यो भाषा नै उसको पहिलो भाषा वा मातृभाषा हो। मातृभाषामा अभ्यस्त भएको व्यक्तिले दोस्रो भाषा बोल्दा वा सिक्दा त्यसलाई पहिलो भाषाको अवश्य पनि प्रभाव पर्दछ। तसर्थ तामाङ भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा त्रुटि गर्नु मातृभाषाको प्रभावले भएको हो।

६.३ व्यक्तिगत कमजोरी वा समस्या

मातृभाषाको तुलनामा दोस्रो भाषा सिकाइ सहज कार्य होइन अझ प्रयास र अभ्यासबाट मात्र दोस्रो भाषा सिक्न सकिन्छ। दोस्रो भाषा सिक्ने इच्छा वा क्षमता नै नभएको विद्यार्थीहरूलाई घोटेर सिकाउँदा समस्यामाथि समस्या थपिन्छ।

६.४ अपूर्ण सिकाइ र अपरिपक्वता

कुनै पनि भाषा वा विषयवस्तु सिक्नका लागि विद्यार्थीहरूमा वा सिकाइमा परिपक्वता आउनु जरुरी हुन्छ। सिकारु परिपक्व हुनको लागि उसमा शारीरिक र मानसिक रूपमा परिपक्वपन आउनु पर्दछ साथै जुन भाषा वा विषयवस्तु सिक्ने हो त्यसको लागि सिकारुले सिकाइमा पूर्ण रुचि, पूर्ण समय दिनु पर्दछ। सिकाइलाई बिचैमा छोड्ने गर्नाले पनि दोस्रो भाषा सिकाइमा समस्या आएको हो।

६.५ स्थानीय भाषाका प्रभाव

समाजमा विभिन्न जातजाति बसोबास गर्दछन् र भाषा पनि विभिन्न हुने भएकाले नेपाली भाषा शिक्षण कार्यमा स्थानीय भाषाको हावी बढी हुन जान्छ जसले गर्दा विद्यालयमा नेपाली भाषा शिक्षण भए तापनि अन्य समयमा अन्य भाषासंग बढी बालबालिका निकट हुनाले नेपाली भाषा सिक्न समस्या हुन्छ।

६.६ सिकाइका क्रममा बेवास्ता गर्नु

कुनै पनि विषयवस्तु सिक्नका लागि ध्यान दिएर वा सचेत भएर सिकियो भने त्यो विषयवस्तु सिक्न सजिलो र प्रभावकारी हुन्छ। त्यस्तै सिक्ने क्रममा सिकारुले लापर्वाही र बेवास्था गरेमा सिकाइ फितलो र अप्रभावकारी हुन्छ। तामाङभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषालाई विद्यालय भाषाका रूपमा मात्र हेर्नुका साथै यसको अभ्यासमा खास ध्यान नदिएका कारण नेपाली भाषाको उच्चारणमा त्रुटि बढेको पाइन्छ।

६.७ दक्ष र द्विभाषिक शिक्षकको अभाव

भाषा सिकाइ होस् वा अन्य जुनसुकै क्षेत्रमा शिक्षा लिँदा शिक्षण गर्ने व्यक्ति वा शिक्षक दक्ष हुनु आवश्यक हुन्छ। यदि दक्ष व्यक्ति नभएको खण्डमा सोचेजति उपलब्धि हासिल गर्न गाह्रो हुन्छ। तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको हकमा कुरा गर्दा उनीहरूका लागि पनि नेपाली र तामाङभाषी दुबैमा पोख्त शिक्षक हुनु आवश्यक छ। त्यसो भएमा नेपाली भाषामा बुझाउन नसके शिक्षकले तामाङ भाषाको माध्यमबाट बुझाउन सक्दछ।

६.८ डर र लाज

विद्यार्थीहरू आफूभन्दा ठूला वा शिक्षकसँग बोल्न डराउने, लाज मान्ने कारणले गर्दा पनि नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गर्ने गरेको पाइयो । उनीहरूले लाज वा डर मानेर आफूले भन्न चाहेको कुरा भन्न नसक्ने, शुद्ध उच्चारण गर्न सक्ने शब्दहरू पनि अशुद्ध उच्चारण गर्न पुग्ने, आफूले उच्चारण गरेका अशुद्ध भएमा शिक्षकले गाली गर्ने, साथीहरूले जिस्क्याउने डरले पनि गल्ती गरेको पाइयो ।

६.९ आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षण हुन नसक्नु

नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने बालबालिकाहरूको लागि विद्यालयमा आधारभूत तहसम्म उनीहरूको आफ्नो मातृभाषामा शिक्षण गर्न सकियो भने बालबालिकाहरूलाई शिक्षण गर्न सजिलो र सिक्न पनि सजिलो हुन्छ । त्यसका लागि उनीहरूकै मातृभाषाका पाठ्यपुस्तकको प्रयोग गरिएमा सिकाइ सहज र सक्रिय हुन्छ । घर परिवार समाजमा बोल्ने भाषा र विद्यालयको भाषामा भिन्नता भएपछि सिकाइ क्रियाकलापमा समस्या उत्पन्न हुन्छ । अर्को कुरा आधारभूत तहका बालबालिका उमेरका हिसाबले पनि परिपक्व भै नसकेको कारण त्यस तहमा मातृभाषाकै माध्यमबाट शिक्षण गराएमा शिक्षण क्रियाकलाप सहज हुन सक्छ ।

भाषा विचार विनिमयको उच्चतम साधन हो । त्यसैले भाषाको प्रयोगमा स्पष्ट र शुद्ध उच्चारण हुन आवश्यक छ । भाषा सिक्ने प्रक्रियामा मानिसको उमेर र उसको सामाजिक व्यवहार महत्त्वपूर्ण अङ्ग रहेको हुन्छ । त्यसकारण भाषा मानिसको अति आवश्यक वस्तु हो । भाषाको विकास सामाजिक सम्पर्कको आधारमा हुन्छ । नेपालमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्नेको सङ्ख्या प्रशस्त रहेको पाइन्छ । नेपाली भाषालाई दोस्रो तथा भाषा आर्जनका रूपमा सिक्ने तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले भाषाको विविध पक्षमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरू पहिलो भाषाको प्रभाव, व्यक्तिगत कमजोरी वा समस्या, डर र लाज जस्ता कारणले देखापर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणका लागि विविध भाषा शिक्षण प्रक्रियाहरूको प्रयोग गरेर शिक्षण सिकाइ गर्नुपर्दछ ।

अध्याय सात

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि निराकरणका उपायहरू

७.१ पृष्ठभूमि/परिचय

भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । भाषाकै माध्यमले आफ्नो दैनिकी सञ्चालन गरिरहेको हुन्छ । त्यसैले मानव जीवन सञ्चालनका लागि भाषा अपरिहार्य तत्व हो । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो वा लक्ष्य भाषाको रूपमा सिक्ने क्रममा उच्चारण लगायत अन्य विविध क्षेत्रमा प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइन्छ । यस्ता त्रुटिहरूलाई समयनै समाधान गरी शुद्ध नेपाली भाषा सिकाउनु आवश्यक छ । तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, विश्लेषणमा आधारित भई सुझाव दिने कोसिस गरेको छु । तामाङ भाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषामा गर्ने त्रुटि निराकरणका लागि निम्नानुसारका उपायहरू प्रस्तुत गरिएको छ :

१. सर्वप्रथम शिक्षणका क्रममा तामाङभाषा र नेपाली भाषासम्बन्धी राम्रो ज्ञान भएको दक्ष र तालिम प्राप्त शिक्षकको व्यवस्था हुनुपर्दछ ।
२. तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई तल्लो तहदेखि नै ध्वनि वर्ण उच्चारणमा र लेखन कार्यमा विशेष अभ्यास गराउनु पर्दछ ।
३. मातृभाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने र अन्य भाषी क्षेत्रबाट आएका विद्यार्थीहरूलाई समान सहभागिताको अनुकूल वातावरणमा शिक्षण गर्नुपर्दछ ।
४. नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा कुन क्षेत्रमा बढी त्रुटि गर्दछन् । सो पत्ता लगाई उपचारात्मक र निराकरणात्मक प्रक्रियामा शिक्षण गराउने ।
५. शिक्षण सिकाइका क्रममा शब्दहरू घोकाएर भन्दा अक्षर संरचनाको ज्ञान दिएर प्रायोगिक पक्षलाई बढी ध्यान दिएर उच्चारण अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।
६. शिक्षण सिकाइका क्रममा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्दा गरेका त्रुटिहरूको सोही समयमा नै निराकरण गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
७. दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली सिकाउँदा बढीभन्दा बढी बोलाइ, लेखाइमा अभ्यास गराउनु आवश्यक देखिन्छ ।

८. शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीले कुन क्षेत्रमा धेरै त्रुटि गर्छ त्यही क्षेत्रमा बढी जोड दिएर त्यसैको समान उच्चारण हुने सम्भावित सबै विकल्पलाई ल्याएर शब्द जोडी श्रुतिसमभिन्नार्थक शब्दहरू ल्याएर उच्चारणमा बढीभन्दा बढी अभ्यास गराउने ।
९. नेपाली भाषाको शिक्षण गराउँदा कक्षा कार्यका रूपमा सस्वरवाचन र उच्चारण गर्न लगाउने ।
१०. वादविवाद, वक्तृत्वकला जस्ता प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरी विद्यार्थीमा तर्क प्रस्तुत गर्ने शक्तिको विकासका साथै शुद्ध उच्चारण गरी बोल्ने बानीको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन सकिन्छ ।
११. विद्यालयमा अङ्ग्रेजी विषय बाहेक अन्य विषय शिक्षण गराउँदा शुद्ध नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न लगाउँदा भाषिक त्रुटिमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।
१२. भाषाका शिक्षणमा एकल तथा सामूहिक उच्चारणको अभ्यास गराउने र पहिला नेपाली भाषाका वर्ण, पद र पदावलीमा अभ्यास गराएपछि अनुच्छेद वा पाठसम्बन्धी शिक्षण गराएर पनि उच्चारणगत त्रुटिमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।
१३. भाषालाई केन्द्रमा राखेर विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन सहित तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको अधिकतम सहभागिता गराई भाषा सिकाउँदा त्रुटि न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।
१४. उच्चारणमा कठिन हुने संयुक्त र मिश्र अक्षरलाई टुक्राएर प्रदर्शन गरी छुट्टाछुट्टै उच्चारण गराउने र छुट्टाछुट्टै र एकैचोटि उच्चारण गर्दाको फरक स्पष्ट पारी सतर्क गराउनुपर्दछ ।

भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । भाषाका कथ्य र लेख्य रूप हुन्छन् । उच्चारण व्यक्तिले बोल्ने कथ्य भाषासँग सम्बन्धित विषयवस्तु हो । कथ्य रूपलाई लेख्य रूपमा मान्यता दिइँदैन । त्यसैले उच्चारणका क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । भाषाका कथ्य अभिव्यक्तिको अभ्यासका लागि आधार र पृष्ठभूमि तयार पार्नका लागि उच्चारण शिक्षणको आवश्यकता पर्दछ । त्यसमा पनि विभिन्न कारणले सिकारुले दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू देखापर्दछन् । भाषा जस्तो बोलिन्छ त्यस्तो नलेखिने र जस्तो लेखिन्छ त्यस्तो नबोलिने भएर पनि भाषामा विविध त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । दोस्रो भाषाको संरचना वा बनावट

र पहिलो भाषाको भाषिक संरचना फरक हुने भएकाले पनि भाषा सिकाइमा त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ । त्यसैले नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा शिक्षण गर्दा शिक्षकले विद्यार्थीहरूको क्षमता दक्षता पहिचान गरेर विविध प्रक्रियाहरूको प्रयोग गरी शिक्षण गराउँदा बढी फाइदाजनक हुन सक्छ र त्यसको परिणाम पनि उद्देश्य अनुरूप हुन्छ ।

अध्याय आठ

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

द.१ सारांश

यस शोधकार्यको अध्याय एकमा शोधको परिचयअन्तर्गत अध्ययनको पृष्ठभूमि, अध्ययनको समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्य, सान्दर्भिकता र उपादेयता, अध्ययनको सीमाङ्कन र शोधको रूपरेखा उल्लेख गरिएको छ । कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, विद्यालय प्रकृतिको आधारमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषीहरूको नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पत्ता लगाउनु र उच्चारणगत त्रुटि हुनाका कारण र त्यसका निराकरणका उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् । भाषा शिक्षणलाई नेपाली भाषाको उच्चारणमा शुद्धता ल्याउनका निम्ति अध्ययनको औचित्य निर्धारण गरिएको छ ।

यस अध्ययनको दोस्रो अध्यायमा पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा रहेको छ । पूर्वकार्यको समीक्षाअन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोधसमीक्षा रहेको छ । पूर्वकार्यको समीक्षाअन्तर्गत विभिन्न समयमा भएका उच्चारणगत त्रुटि सम्बन्धी पूर्वकार्यहरूको उल्लेख गरिएको छ । जसले गर्दा समस्यालाई पत्ता लगाई समाधान गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग गरेको छ । सैद्धान्तिक अवधारणाअन्तर्गत त्रुटिको परिचय, त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व, त्रुटिविश्लेषणको उद्देश्य, त्रुटिविश्लेषणको आवश्यकता, त्रुटिविश्लेषणका प्रकार र नेपाली भाषा उच्चारणमा हुने उच्चारणगत त्रुटि जस्ता कुराहरूको उल्लेख गरिएको छ ।

यस अध्ययनको तेस्रो अध्यायमा अनुसन्धानलाई उद्देश्यमूलक र परिपक्व बनाउन र शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि प्रयोग गरिएको अध्ययन विधिहरूको चर्चा यस अध्यायमा गरिएको छ । कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन गर्नका लागि जनसङ्ख्या, प्रतिनिधि नमुना छनोट, सामग्री सङ्कलन प्रक्रियाअन्तर्गत प्राथमिक स्रोत, द्वितीयक स्रोतहरू रहेका छन् र तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण जस्ता विधिहरूको प्रयोग गरिएको छ ।

यस अध्ययनको चौथो अध्यायमा उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु शीर्षक रहेको छ । यसमा

विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ । यसअन्तर्गत प्राणत्व, घोषत्व, अनुनासिक, रेफसम्बन्धी, अ वर्ण आदि स्थानमा आउने 'स' वर्ण, 'ह' वर्ण, 'द' वर्णसम्बन्धी, वाक्यहरूको सस्वरवाचन सम्बन्धी र लिङ्गीयसम्बन्धी उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या गरिएको छ ।

अध्याय पाँचमा विद्यालय प्रकृतिको आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । यसअन्तर्गत ५ वटा सामुदायिक र ५ वटा संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय छमा उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा उच्चारणमा त्रुटि के कति कस्ता कारणहरूले हुन सक्छ त्यस्ता कारणहरूको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय सातमा उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको निराकरणका उपायहरू शीर्षक रहेको छ । यसमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गरेका त्रुटिहरूलाई कसरी कुन माध्यम वा तरिकाबाट समस्याको समाधान निराकरण गर्न सकिन्छ त्यस्ता कुराहरूको व्याख्या गरिएको छ ।

द.२ निष्कर्ष

भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले विविध प्रकारका त्रुटिहरू गर्दछन् । भाषा सिकाइका क्रममा पहिलो भाषा सिक्दा भन्दा दोस्रो भाषा सिक्दा त्रुटिहरू बढी हुने गर्दछन् । नेपाली बहुजाति बहुभाषा र बहुसंस्कृति भएको राष्ट्र हो । यहाँका जातजाति धर्म संस्कृतिमा विविधता पाइन्छ । जसका कारण भाषामा पनि विविधता देखापर्नु स्वभाविक नै हो । भाषा सामाजिक र मानवीय वस्तु हो । विभिन्न कारणले गर्दा मानिस मातृभाषामा मात्र सीमित हुन सक्दैन । नेपालमा नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा, सम्पर्क भाषा प्रशासनिक कामकाजका भाषा भएकाले सबैले नेपाली भाषा सिक्नु आवश्यक देखिन्छ । नेपालमा बढी मात्रामा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने विद्यार्थीहरू छन् । त्यसैले नेपाली भाषाको सफल प्रयोग गर्न नेपाली भाषाको स्तरीय र मानक रूपविकास गर्न विभिन्न त्रुटि पहिचान र निराकरण गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस निष्कर्षलाई ध्यान दिँदै कक्षा पाँचका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई १३० वटा शब्दहरू छनोट गरी उच्चारण गर्न लगाइएको छ । अधिकांशको

उच्चारण टेप रेकर्ड गरियो । वाक्यहरूको सस्वरवाचन गर्न लगाइयो । केही विद्यार्थीहरूलाई उच्चारण गर्न लागई कापीमा टिपियो । यसरी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषणपश्चात निम्नलिखित निष्कर्ष निकालिएको छ :

- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले प्राणत्व वर्णहरूको उच्चारण गराउँदा त्रुटि गरेको पाइन्छ । जसमा सबैभन्दा बढी जवाफ शब्दमा ६१% त्रुटि गरेको पाइयो । जवाफ शब्दमा उच्चारण गरेको पाइयो ।
- घोषत्व वर्णहरूको उच्चारण गराउँदा पनि प्रशस्त त्रुटि पाइन्छ । घोषत्वअन्तर्गत सघोष र अघोष पर्दछन् । यसमा पनि उनीहरूले सघोषलाई अघोष र अघोषलाई सघोष गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी सभ्य शब्दमा ५३% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारण गराउँदा त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा स्तरलाई व्यञ्जन र व्यञ्जनलाई स्वरमा परिवर्तन गरी वा सोभै उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी 'संसार' शब्दमा ४५% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- 'अ' वर्णको उच्चारण गराउँदा प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी अक्षर शब्दमा ५२% त्रुटि गरेको पाइयो । अ वर्णको आदि र मध्य स्थानमा बढी त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा 'अक्षर' शब्दलाई आक्षर शब्दमा उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइयो ।
- 'ह' वर्णको उच्चारणमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । 'ह' वर्णको उच्चारण गर्दा 'ह' वर्णलाई लोप गरी उच्चारण गर्ने वा 'ह' अगाडि आकार लगाएर त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी 'महाकाली' शब्दमा ६४% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले 'द' वर्णको उच्चारण गर्दा द वर्णलाई 'त' वर्णमा परिवर्तन गरी त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी 'वचनवद्ध' शब्दमा ६१% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- आदि स्थानमा रहेको 'स' वर्णको उच्चारणमा पनि प्रशस्त त्रुटि गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी स्थानीय शब्दमा ६५% त्रुटि गरेको पाइयो ।

- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई रेफ लागेका शब्दहरू पनि उच्चारण गराइयो । यसमा पनि उनीहरूले रेफ नलगाई सिङ्गो वर्ण उच्चारण गरी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी 'प्रवृत्ति' शब्दमा ७१% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभावले गर्दा लिङ्गमा भेदभाव नगरी एउटै लिङ्ग प्रयोग गरेर त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी 'हेरिन' शब्दमा ४७% त्रुटि गरेको पाइयो ।
- तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई वाक्यहरूको सस्वरवाचन पनि गराइयो । यसमा पनि विभिन्न वर्णहरूको त्रुटि, लेख्यचिह्नहरूको ख्याल नगरी वाचन गरेको, गति र यति नमिलाई वाचन गरेको पाइयो । यसमा सबैभन्दा बढी तैले मलाई किन खोजिस् ? वाक्यगत उच्चारणमा ४९% ले त्रुटि गरेको पाइयो ।
- विद्यालय प्रकृतिको आधारमा त्रुटिको प्रतिशत छुट्याउँदा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३६% र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३५% त्रुटि गरेको पाइन्छ ।
- यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको नेपाली उच्चारण क्षमताभन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा उच्चारण बढी शुद्ध रहेको तथ्याङ्क स्पष्ट हुन्छ ।

८.४ उपयोगिता

प्रस्तुत शोधको शैक्षणिक प्रयोजनलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

८.४.१ नीतिगत तह

- यस अध्ययनले दोस्रोभाषी विद्यार्थीका लागि आवश्यकता अनुरूपको नेपाली भाषा पाठ्यक्रम निर्माण र परिमार्जन गर्न सहयोग मिलेछ ।
- यस अध्ययनले कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वर्ण, शब्द र वाक्यगत उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी शिक्षकलाई मार्गनिर्देश गर्नेछ ।

- यस अध्ययनले उच्चारण शिक्षणका निम्ति आवश्यक शैक्षिक सामग्री निर्माण गर्न उपयोगी हुनेछ ।
- त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित अन्य अध्ययन अनुसन्धानका लागि महत्त्वपूर्ण आधार प्रदान गर्नेछ ।
- भाषा पाठ्यक्रममा समावेश गरिने भाषिक सिपका उद्देश्य पूरा गर्न पाठ्यवस्तु छनोट र स्तरण गर्न सहयोग हुनेछ ।

८.४.२ प्रयोगगत तह

- प्रस्तुत शोधकार्यबाट उदयपुर जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको उच्चारणगत त्रुटिको स्थिति पत्ता लगाउन सहयोगी हुन्छ ।
- दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्ने विद्यार्थीहरूका लागि प्रारम्भिक कक्षादेखि आधारभूत तहसम्ममा उच्चारण शिक्षण कार्यकलापको आवश्यकता बोध गराउँछ ।
- यस अध्ययनले शिक्षकलाई शिक्षणसम्बन्धी चयन गर्न सजिलो हुनेछ ।
- यस अध्ययनले विद्यार्थीको स्तर, क्षमता, आवश्यकता अनुसार दोस्रो भाषा शिक्षणका सामग्री, विधि तथा पद्धतिको खोजी गर्न सहयोगी देखिन्छ ।
- यस अध्ययनले शिक्षक र विद्यार्थी दुबैलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्नेछ ।
- यस अध्ययनबाट तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको कारण थाहा हुनका साथै निराकरणका लागि सुझाव प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भसामग्री सूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६७), *सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- कोइराला, खेमबन्धु र अन्य (२०६७), *नेपाली भाषा शिक्षण*, ललितपुर : पाटन दरबार स्क्वाएर ।
- खड्का, कृष्णबहादुर (२०४९), *सुर्खेत जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- गिरी, राधिका (२०६९), *कक्षा १० मा अध्ययनरत बझाडी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- पराजुली, राघव (२०६६), *सिन्धुपाल्चोक जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६६), *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौँ : शुभकामना प्रकाशन ।
- ढुङ्गेल, भोजराज र दाहाल, दुर्गाप्रसाद (२०६९), *सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौँ : एम.के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।
- तामाङ, महेन्द्रकुमार (२०६८), *तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- निरौला, मुना (२०६९), *कक्षा छमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- न्यौपाने, महेश्वर र अन्य (२०६७), *सामान्य भाषाविज्ञान*, काठमाडौँ : सनलाइट पब्लिकेसन ।

- पोखरेल, दुर्गा (२०६९), *वर्दिया जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत थारू प्रथमभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०६९), *प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७०), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक प्रा.लि. ।
- भट्टराई, रामप्रसाद (२०७३), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन प्रा.लि. ।
- भण्डारी, पारसमणि (२०७४), *प्राज्ञिक लेखन तथा सम्पादन*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भण्डारी, रेखा (२०६९), *दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने कक्षा सातका बलामीभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने भाषिक त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६९), *प्रायोगिक भाषाविज्ञान*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- लिम्बू, प्रेमबहादुर (२०६९), *कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।
- शर्मा, केदारप्रसाद र पौडेल, माधवप्रसाद (२०७४), *नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू*, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, देवकुमारी (२०७२), *कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

सापकोटा, नवराज (२०६७), *माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने सतारभाषी समूहका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

सिंखडा, सुशिला (२०६९), *धादिङ जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि., कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट 'क'

उच्चारणका लागि उपयोग गरिएको शब्द

१. प्राणत्वसम्बन्धी शब्दहरू

साभ्ता	आधा	टेम्फो	प्रधान	निश्चल
जवाफ	आधुनिक	बेठिक	गम्भीर	प्रधानमन्त्री

२. घोषत्वसम्बन्धी शब्दहरू

सवै	ध्यान	सभ्य	अप्ट्यारो	लोगने
मुद्रक	बुभ्न्	लाग्छ	अग्लो	किताब

३. अनुनासिक सम्बन्धी शब्दहरू

अँध्यारो	धनियाँ	बाँस	जुँगा	आँखा
संसार	गइसकेँ	लगाउँछु	बुँदा	बेसी

४. 'अ' वर्णसम्बन्धी शब्दहरू

अहिले	अलिछ	अचम्म	अक्षर	कर्म
आश्रम	पुरस्कार	सपना	सर्प	हेरचाह

५. 'ह' वर्णसम्बन्धी शब्दहरू

महाकाली	महादेव	कहाँ	कहिले	पहिले
लहरा	पाहुना	महिला	साहस	गन्हाएको

६. 'द' वर्णसम्बन्धी शब्दहरू

यशोदा	सक्दो	धन्यवाद	सक्दिन	शब्द
सिद्धान्त	वचनवद्ध	अशुद्ध	शुद्ध	पद्धति

७. संयुक्त 'स' वर्णको उच्चारण

स्थान	स्मरण	स्पष्ट	स्थायी	स्थानीय
स्तुप	स्थिति	स्थापना	स्तुति	स्नेह

८. रेफसम्बन्धी शब्दहरू

निर्वाह	पदार्थ	तिर्थांश	पूर्णता	धर्म
धैर्य	आर्जन	अन्तरनिहित	तिर्खा	प्रवृत्ति

९. लिङ्गसम्बन्धी शब्दहरू

भन्छे	खान्छिन्	जान्छौं	खानुभयो	दिनुभयो
आइन्	पिटिन्	खान्छौं	हेरिन्	जान्छे

१०. वाक्यहरू

- त्यो यहाँ किन आउँछे ?
- बुबा खेतमा काम गर्नुहुन्छ ।
- ओहा ! सीता भनेको त गीता पो रहेछ
- धन्य ! म आज भगवानको कृपाले बाँचे ।
- माया खाना बनाउँछे ।
- त्यो सार्वजनिक सूचना भर्खरै आयो ।
- उसको बहिनी भर्खरै स्कुलबाट आई ।
- तँ खान्छस् ?
- तैले मलाई किन खोजिस् ?
- विचरा ! रामका बुबा त हिजो खस्नु भएछ !
- म किताब पढ्छु ।
- तिमी बजार जान्छौं ।

परिशिष्ट 'ख'

परीक्षणको निमित्त छनोट गरिएका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको नामावली

सामुदायिक विद्यालय

१. श्री नारद आदर्श मा.वि.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	रजना लामा
२	सुमन तामाङ
३	नवीन तामाङ
४	बुद्ध तामाङ
५	मनोज तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	रित तामाङ
७	बबिता तामाङ
८	सिता तामाङ
९	आकृति तामाङ
१०	विवेक तामाङ

२. श्री जनता आदर्श मा.वि.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	अनिता तामाङ
२	सितल तामाङ
३	सुजन तामाङ
४	दिपेस तामाङ
५	पारस तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	अमर तामाङ
७	निङ्मा तामाङ
८	पुष्पा तामाङ
९	सृष्टि तामाङ
१०	दीपा तामाङ

३. श्री बेलका आधारभूत विद्यालय

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	गीता तामाङ
२	आयुषा तामाङ
३	सुष्मा तामाङ
४	प्रदिप तामाङ
५	रमेश तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	गणेश तामाङ
७	आर्यन तामाङ
८	एलिजा तामाङ
९	गीता तामाङ
१०	अभिषेक तामाङ

४. श्री महादेवेश्वर आधारभूत विद्यालय

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	अस्मिता लामा
२	धनराज लामा
३	उर्मिला तामाङ
४	सुशीला तामाङ
५	सजिव तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	उमेश तामाङ
७	रोसन तामाङ
८	पार्वती तामाङ
९	रेनछेन तामाङ
१०	निमा तामाङ

५. श्री जनकल्याण आधारभूत विद्यालय

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	भावना तामाङ
२	सोनिया तामाङ
३	उपासना तामाङ
४	अनिस तामाङ
५	सुरज तामाङ
६	इशान तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
७	अनिता तामाङ
८	दिपेन्द्र तामाङ
९	प्रमिला तामाङ
१०	सुवास तामाङ

संस्थागत विद्यालय

१. मोति मेमोरियल सेकेण्डरी बोर्डिङ स्कूल

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	निर्मला तामाङ
२	दोज तामाङ
३	कल्पना तामाङ
४	दावा तामाङ
५	गोमा तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	रोजिना तामाङ
७	सौगात तामाङ
८	उपेन्द्र तामाङ
९	राम तामाङ
१०	मिलन तामाङ

२. बुद्ध निकेतन अंग्रेजी स्कूल

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	सुस्मिता तामाङ
२	निशा तामाङ
३	अंकिता तामाङ
४	विक्रम तामाङ
५	साङ्ग तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	कमल तामाङ
७	नब तामाङ
८	अरूण तामाङ
९	सपना तामाङ
१०	अमृत तामाङ

३. मोदर ब्लेसिङ्ग अंग्रेजी स्कूल

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	शान्ति तामाङ
२	छेमजोड तामाङ
३	सुनिता तामाङ
४	रमिला तामाङ
५	सागर तामाङ
६	समिप तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
७	धिरज तामाङ
८	जमुना तामाङ
९	डोल्मा तामाङ
१०	सन्तोष तामाङ

४. पवित्रा मेमोरियल बेसिक अंग्रेजी स्कूल

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	अनुप तामाङ
२	डाइमण्ड तामाङ
३	सोफिया तामाङ
४	लाक्पा तामाङ
५	दिक्षित तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	रिमा तामाङ
७	पुणम तामाङ
८	रोशना तामाङ
९	अमृता तामाङ
१०	कामना तामाङ

५. तपेश्वरी मेरिगोल्ड अंग्रेजी स्कूल

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
१	अनिशा तामाङ
२	पुजन तामाङ
३	अम्बिका तामाङ
४	सोफिया तामाङ
५	पासाङ तामाङ

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम
६	सोनाम तामाङ
७	दिपक तामाङ
८	निमेश तामाङ
९	युगल तामाङ
१०	प्रेक्षा तामाङ

व्यक्तिवृत्त

नाम : सम्भ्रना तामाड
स्थायी ठेगाना : उदयपुर, बसाह
नागरिकता : नेपाली
भाषा : नेपाली, तामाड
बाबुको नाम : धनबहादुर तामाड
आमाको नाम : धनकुमारी तामाड
धर्म : बौद्ध
शैक्षिक योग्यता : एम.एड.
सम्पर्क नं. : ९८१६७३६४७३

शैक्षिक योग्यता

तह	शिक्षण संस्था
एस.एल.सी.	नारद आदर्श मा.वि., उदयपुर
प्रवीणता प्रमाणपत्र	नारद आदर्श शिक्षा क्याम्पस, उदयपुर
स्नातक	नारद आदर्श शिक्षा क्याम्पस, उदयपुर
स्नातकोत्तर	त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं